МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра німецької філології

На правах рукопису

ЛЕСИК ІРИНА СЕРГІЇВНА

ОБ'ЄКТИВАЦІЯ ТА ДИСКУРСИВНА ПРОФІЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ KRIEG/ВІЙНА НА МАТЕРІАЛІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Спеціальність «035 Філологія»

Освітньо-професійна програма «Мова і література (німецька). Переклад»

Робота на здобуття освітнього ступеня «МАГІСТР»

Науковий керівник:
ПАСИК ЛЮДМИЛА АДАМІВНА,
кандидат філологічних наук, доцент

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № 5
засідання кафедри німецької філології
від « 02 » листопада 2023 р.

В. о. завідувача кафедри
доц. Рись Л. Ф.

Луцьк 2023

ЗМІСТ

ВСТУП 3

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПОНЯТТЯ ПРО ДИСКУРСИВНУ ПРОФІЛІЗАЦІЮ ТА ЛЕКСИЧНУ ОБ'ЄКТИВАЦІЮ КОНЦЕПТІВ 6

1.1. Когнітивно-дискурсивна парадигма вивчення концептів 6

1.2. Дискурсивна профілізація мовних одиниць 14

1.3. Методи дослідження концептів та дискурсу 24

РОЗДІЛ 2. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ KRIEG 27

2.1. Історичне формування військової лексики в німецькій мові 27

2.2. Аналіз концептосистеми KRIEG в німецькій мові 33

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСЕМ КОНЦЕПТОСИСТЕМИ KRIEG У НІМЕЦЬКІЙ ПРЕСІ 40

3.1. Методика дослідження семантики концепту в сучасному газетному дискурсі 40

3.2. Лексична об'єктивація концепту KRIEG в німецькому газетному дискурсі 49

3.3. Засоби об'єктивації та профілізації концепту KRIEG у газетному дискурсі 58

ВИСНОВКИ 66

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 69

ДОДАТКИ

ВСТУП

Виникнення нового виду дискурсу, який називають медіа-дискурс або медійний дискурс зумовлене глобалізацією та розвитком сучасних телекомунікаційних технологій в світовому співтоваристві. На сьогодні друковані ЗМІ залишаються впливовою та дуже важливою сферою суспільного життя. Саме вони певною мірою зумовили третю технічну революцію, а саме інформаційну. Важливим є те, що будь-яке інформаційне повідомлення дуже впливає на суспільство та певною мірою формує погляди людей.

Важливо засобам масової інформації правильно і лексично об’єктивно висвітлювати події. Перемога України прямо залежить від допомоги Європи та правильної реакції політичних сил, урядів країн міжнародних та європейських союзів на пряму загрозу від Росії. Але в демократичних країнах суспільство теж має вагоме слово, тому ЗМІ повинні бути помічниками вищому керівництву, формуючи дискурсивні тексі своїх публікацій.

Теоретичні та практичні аспекти цієї проблематики розглядали в працях різного рівня наукової складності такі мовознавці, як Ф. Бацевич, Є. Букет, А. Вартушкіна, С. Засєкін, О. Ілик, Л. Ковбасюк, Н. Литвиненко, Л. Пасик, М. Полюжин, О. Селіванова, R. Jackendoff, T. Oakley та ін.

Не применшуючи значення і важливості праць кожного із згаданих дослідників, мовознавців, наголосимо на тому, що сучасна війна відкрила велике мовознавче поле для досліджень і формування новотворів та використання забутих військових термінів, що зумовлює їх вивчення.

Предметом дослідження виступає семантичний вимір концепту KRIEG в сучасному німецькомовному дискурсі.

Об’єктом дослідження виступають мовні одиниці на позначення KRIEG, вибрані зі статей німецької якісної преси.

Метою роботи є дослідження лексичної об’єктивації та профілізації концепту KRIEG на прикладі німецьких друкованих ЗМІ.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань** дослідження:

1) розкрити когнітивно-дискурсивну парадигму вивчення мовних одиниць в теоретичному аспекті;

2) проаналізувати сучасний німецький дискурс як середовище вивчення концепту KRIEG;

3) визначити методику дослідження семантики концепту KRIEG в сучасному німецькому газетному дискурсі;

4) провести аналіз об'єктивації та профілізації концепту KRIEG у німецьких якісних газетах.

Мета і завдання магістерської роботи визначити комплексну **методику** аналізу, яка включає методи контекстуального, когнітивно-семантичного аналізу, жанрово-стилістичного порівняння і кількісних та відносних розрахунків. Крім того, в ході дослідження застосовувались дані тлумачних та фразеологічних словників.

Матеріалом дослідження стали 50 000 мовних одиниць, серед яких були виявлені складові концепту KRIEG, що представлені в Додатку А та Додатку Б. Крім того, до дослідження залучено статті з газети *Süddeutsche Zeitung.* Всього було опрацьовано 50 статей, в яких виявлено мовні одиниці на позначення концепту KRIEG та його концептосфери.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що отримані в ньому результати можуть бути вкладом в розвиток концептології, когнітивної лінгвістики, комунікативної лінгвістики та дискурсознавства.

Практичне значення магістерської роботи визначене можливістю використання її основних положень, матеріалів, висновків в лекційних курсах когнітивної лінгвістики, функціональної граматики, комунікативної лінгвістики, сучасного німецького газетного дискурсу, теорії мовної взаємодії, а також в спецкурсах з лінгвістично-семантичного аналізу тексту.

Апробація результатів. Основні положення і результати дослідження було висвітлено у статті на тему «Лексична об'єктивація та дискурсивна профілізація концепту "KRIEG" на матеріалі німецької мови», яка надрукована в збірнику: «Сучасні тенденції розвитку лінгвістики та лінгводидактики»

(Рівне, 2023 р.) на IV всеукраїнській науково-практичній конференції від 10 травня 2023 р.

Структура дослідження. Мета та завдання магістерської роботи визначають її структуру. Магістерська робота, загальним обсягом 87 сторінок, складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та ілюстративного матеріалу, а також додатків, які містять словникову класифікацію мовних одиниць, які представляють концепт KRIEG.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО ПОНЯТТЯ ПРО ДИСКУРСИВНУ ПРОФІЛІЗАЦІЮ ТА ЛЕКСИЧНУ ОБ'ЄКТИВАЦІЮ КОНЦЕПТІВ

1.1. Когнітивно-дискурсивна парадигма вивчення концептів

Мову з часів В. фон Гумбольдта та О. Потебні трактують як явище, що має культурно-діяльнісне, соціально-психологічне підґрунтя. І. С. Шевченко переконана в тому, що «її комунікативна й когнітивна складові не можуть уникнути соціальної маркованості» [9, с.17].

Мова є засобом організації, обробки та передачі інформації. «Вона вивчається не автономно, а з точки зору того, як вона відображає бачення світу людиною і способи концептуалізації світу, загальні принципи категоризації та механізм обробки інформації, а також із позиції того, як у мові представлено пізнавальний досвід людини і вплив навколишнього середовища» [6, с. 5-6].

А. Ченкі, в свою чергу додає, що «внаслідок того, що мова є невід'ємною частиною пізнання (когніції), вона відображає взаємодію психологічних, комунікативних, функціональних та культурних факторів» [43, с. 340].

Лінгвістичне поняття концепту почали досліджувати з 1928 року, після того, як цей термін вперше вжив С. А. Аскольдов-Алєксєєв. Він визначив концепт як ембріон мисленнєвої операції: коли вимовлене ким-небудь слово розуміється у власному значенні, то це значить, що той, хто це розуміє, здійснює деякий миттєвий акт, який стає зародком цілої системи мисленнєвих операцій.

Дослідженню цього терміну когнітивної лінгвістики присвячені праці українських науковців, таких як С. А. Жаботинська, С. О. Застровська, А. М. Приходько, М. Полюжин, Л. А. Пасик, Л. А. Ковбасюк та ін.

Так, Л. А. Пасик розуміє під концептом «багатовимірне смислове динамічне утворення, в якому виділяються ціннісна, понятійна та образна сторони, для вираження якого необхідна уся сукупність мовних та позамовних

засобів, що прямо чи опосередковано ілюструють, уточнюють чи розвивають його зміст» [22, с. 136].

Вчені В. Крофт і А. Круз називають три найважливіших гіпотези у лінгвокогнітивному підході до мови: мова не є автономним когнітивним явищем; граматика – це представлення знань на концептуальному рівні; знання мови виявляється у її використанні [44, с. 1].

М. Полюжин, аналізуючи зміст концепту в лінгвістиці, визначає, що це «парадигматична модель імені, що містить його логічну й сублогічну структури, які виводяться і з вільного сполучення імені, і зв'язаного, тобто з синтагматичних зв'язків, зафіксованих у тексті. Обсяг концепту охоплює зміст наївного поняття, проте не вичерпується лише ним, оскільки охоплює всю безліч практичних елементів імені, що проявляються в різних словосполученнях» [23, с. 219].

Зарубіжні вчені розуміють концепт як уявлення про фрагмент світу. Таке уявлення (образ, ідея, символ) формується загальнонаціональними ознаками, які доповнюються ознаками індивідуального досвіду та особистої уяви»; як багатовимірне смислове динамічне утворення, в якому виділяються ціннісна, понятійна та образна сторони, для вираження якого необхідна уся сукупність мовних та позамовних засобів, що прямо чи опосередковано ілюструють, уточнюють чи розвивають його зміст.

Розмежувавши «концепт» як одиницю мисленнєвого/когнітивного простору, а «значення» як одиницю семантичного простору [18, с. 26], використовуючи метод семантико-когнітивного аналізу, отримуємо можливість проникнути в сутність концептів, вербалізованих мовою, саме в межах когнітивно-дискурсивної парадигми. Вивчаючи семантику мовних одиниць, які репрезентують концепти в мові, можна визначити їхнє психолінгвістичне (таке, що відображає об'єм усіх семантичних ознак, включаючи чуттєве сприйняття й розуміння, у свідомості носія мови, й виявляється шляхом асоціативних експериментів) і лексикографічне (відображене в тлумачних словниках) значення, що є складовою змісту концепту, оскільки вміст концепту значно ширший за той, що репрезентується мовними одиницями. Окрім того, концепт не завжди визначається мовними засобами, а

подекуди він може взагалі не відображатися мовою. Проте, щоб через аналіз семантики мовних одиниць проникнути в сферу концептів, необхідною є методика когнітивної інтерпретації отриманих результатів семантичного аналізу [18, с. 201].

На нашу думку, сутність когнітивного підходу до мови полягає у вивченні її як загального когнітивного механізму, когнітивного інструменту – системи знаків, які відіграють суттєву роль у репрезентації (керуванні) та трансформації інформації.

Можемо відзначити, що ще з давніх часів когніція стала об'єктом дослідження, але розглядалась по-різному. Так, античні філософи стверджували, що в основі становлення мови та породження мовлення знаходиться логіка. Автори філософської граматики А. Арно та К. Ланело, які розвивали філософську ідею Р. Декарта, вважали можливість говорити вродженою здатністю людини, яка реалізується за допомогою початкового імпульсу – ідеї. Інші мисленнєві операції вони заперечували. Наступні школи та напрями, що виникали в лінгвістиці, вивчали мову однобічно, центральне місце відводили вибірковому підходу. Порівняльно-історичний метод був орієнтований лише на мовні форми, їх подібність або відмінність у споріднених мовах на різних етапах розвитку. Також можна додати, що у структурній лінгвістиці переважно досліджувався зовнішній семантичний рівень. Основним методом дослідження був компонентний аналіз. Прибічники цього напряму дотримувалися думки, що між мовними знаннями (знаннями мовних значень, форм, категорій) та немовними знаннями (енциклопедичними знаннями про світ) існує чітка межа. Значення слів не залежить від усвідомленості стану справ у реальному або уявному світі людини, яка говорить. Усе, що було безпосередньо пов'язане з описом мовних одиниць та категорій – вплив фактору людини (психічний стан, соціальні та культурні аспекти, умови комунікації і т.п.) – вважалося несуттєвим для лінгвістичних досліджень [6, с. 12, 56]. Структуралісти не заперечували того факту, який підтримується і когнітивістами, що значення є контекстуально зумовленим і не може існувати само по собі. Але, на відміну від останніх, як стверджує Ю. Байло,

структуралісти розуміли під таким контекстом лише внутрішньомовний контекст, тобто синтагматичні та парадигматичні відношення між мовними знаками всередині системи мови [2, с. 5].

На думку Р. Жакендоффа, незважаючи на велику кількість різних підходів до дослідження, у когнітивній лінгвістиці є одне базисне посилання, яке полягає у тому, що значення у мові – це предмет концептуалізації [58, с. 156], інформаційна структура, яка кодується розумом [58, с. 81]. Значення – це когнітивна структура, а контекст, який визначає мовне значення, є зовнішнім щодо системи мови й уособлює інші когнітивні структури. Вивчення мовних форм є свідомо не повним без звернення до когнітивних категорій, оскільки мисленнєві категорії практично неможливо відокремити від мовних категорій. Саме тому на першому місці у когнітивній лінгвістиці виступає системний опис та пояснення механізмів засвоєння людиною мови і принципи структурування цих механізмів, тобто основне завдання полягає у відповіді на запитання: які «репрезентації» знань і процедури їхньої обробки?. Інша характерна особливість когнітивної лінгвістики полягає у підході до категоризації. У межах класичного підходу, який покладено в основу традиційної лінгвістики, виокремлюють таке:

а) категорії мають чіткі межі;

б) всі члени категорії наділені певними обов’язковими та найбільш суттєвими ознаками;

в) ознаки категорії бінарно протиставлені;

г) всі члени категорії мають однаковий статус, тобто рівні за своєю значущістю.

Водночас у когнітивній лінгвістиці розвивався інший підхід до природи категоризації, який був запропонований Л. Вітгенштейном. Беручи за основу свій відомий аналіз значення слова «гра», Л. Вітгенштейн робить висновок про існування «сімейної подібності» (родової подібності) між членами категорії, у такий спосіб характеризуючи і подібність, і відмінність між ними. Пізніше дослідження Е. Рош засвідчили, що категорія має центр і периферію. Це дало підстави стверджувати існування прототипів, навколо яких формуються інші,

менш прототипічні члени семантичної категорії. За допомогою різних експериментів Е. Рош довела, що ступінь членства у категорії є психологічно зумовленим поняттям, тобто не залежить від мови, а відображає певні психологічні аспекти сприйняття світу людиною. Визначившись як самостійний напрям у мовознавстві, когнітивна лінгвістика також не заперечує нічого з того, що було досягнуто раніше у лінгвістиці, а навпаки, інтегрує всі отримані знання, й узагальнює їх на новому, вищому, пояснювальному рівні. Когнітивний рівень аналізу створює можливість вийти за межі власне мовного знання та здійснити аналіз співвідношення мовного значення і концептуального змісту, що передається окремим словом. Когнітивна лінгвістика базується на зумовленості мови позамовною реальністю, на тісному взаємозв'язку одиниць мови та референтів, які вони називають.

Він же наголошує, що когнітивна лінгвістика немає єдиного визначення. Когнітивним вважається будь-яке дослідження, в якому мовні явища пов'язані з діяльністю людського мозку. Найбільш відомі напрями в американській когнітивній лінгвістиці такі є: когнітивна граматика, що була розроблена Р. Лангакером, фреймова сематика, що уперше запропонована Ч. Філлмором; теорія ідеалізованих когнітивних моделей Дж. Лакоффа, яка виникла на основі всіх згаданих вище напрямів дослідження. До когнітивної лінгвістики також відносять праці Р. Джекендоффа, Л. Талмі та польсько-австралійського лінгвіста А. Вежбицької.

За дослідженнями Ю. Байло робимо узагальнення, що у межах цих розвідок розроблені основні поняття, які покладені в основу когнітивної лінгвістики. Зокрема, на думку дослідниці, введені такі поняття, як образ – схема (*image schema* – ментальна схематична структура, навколо якої організується досвід людини); фігура (*figure* – об'єкт, що рухається в ситуації) та фон (*ground* – нерухомі об'єкти у ситуації, на фоні яких рухаються фігури); база (*base* – окремий концепт, викликаний у свідомості мовним виразом), профіль (*profile* – певні підструктури, виокремлені в базі), траєктор, або об'єкт, що рухається (*trajectory* – об'єкт, який рухається відносно орієнтиру), орієнтир, або точка відліку (*landmark*

– окреслена фігура, відносно якої рухається траектор); фрейм (*frame* – структура знань про типізований об’єкт або стереотипну ситуацію) та сценарій (*sccenario* – послідовність стереотипних подій, впорядкована в часі), концептуальні метафори (conceptual metaphors – когнітивні структури, що базуються на розумінні однієї галузі крізь призму іншої), відображення, або проекція (mapping – взаємне або однобічне перенесення знань з однієї концептуальної структури в іншу) та ін. [2, с. 7-8].

Засновники когнітивної лінгвістики Дж. Лакофф і Р. Лангаккер, розпочали втілення новітніх ідей лінгвістичної думки в межах генеративної семантики. З їхніх міркувань стосовно основних постулатів семантики, що базувалися на теорії Н. Хомського, і їх поступового розвитку з часом і виник напрямок лінгвістики, який американські та західноєвропейські лінгвісти називають когнітивною семантикою. Підходи Дж. Лакоффа і Р. Лангаккера втілено у двох працях, що з’явилися в 1987 році. У одній із них «Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind» [62], розвиваються такі фундаментальні поняття когнітивної лінгвістики, як концептуальний експеренціалізм, теорія протопипів та її вплив на формування мови, ідеалізовані когнітивні моделі та вплив культури на семантичну конфігурацію. Саме тут можна знайти основи когнітивної лінгвокультурології, що у східноєвропейській науці оформилася в окремий напрямок когнітивної лінгвістики (А. Вежбицька, В. Кононенко, А. Приходько та ін.). Двохтомна праця Р. Лангаккера «Foundations of Cognitive Grammar» [63] дає початок когнітивній граматиці, що також вивчається з погляду семантичного підходу.

Завдяки незалежному розвитку лінгвістики на пострадянських теренах, у вітчизняному мовознавстві з’являється безліч підходів до вивчення взаємодії мови та мислення. Проте, найпоширенішим з них стає саме так званий семантико-когнітивний підхід, сама назва якого визначена спрямуванням досліджень на вивчення співвідношення семантики мовних знаків та її розвитку із концептосферою народу, що видозмінюється завдяки когнітивним процесам свідомості [18, с. 198].

Слід зазначити, що семантико-когнітивний підхід до вивчення взаємодії мови і мислення розробляється в роботах американських (Ф. Джонсон-Лерд, Д. Румелхарт, Дж. Фауконьєр, Ч. Філлмор), англійських (Л. Талмі), німецьких (Ф. Унгерер, Г. Шмід), іспанських (К. Васкес, І. Інчаурралде, Х. Куенка, Р. Мендоса, Х. Сіфуентес, М. Х. Хілферті,), українських (О. Кагановська, А. Приходько, О. Снітко), польських (А. Грачко, Г. А. Клепарський А. Кочман-Галадій, П. Сімбаліста) та інших вчених, що присвячені так званій когнітивній семантиці [18, с. 198-199].

Результати їхніх досліджень дають можливість сформулювати постулати когнітивної семантики/семантико-когнітивного підходу, які полягають у наступному (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Постулати семантико-когнітивного підходу

№ з/п	Постулат	Зміст постулату
1	*2*	*3*
1	мова є мінливим утворенням, у якому об’єднано окремі математичні формули (стиль генеративістів)	Вона є нестабільною системою, яка нерівномірно еволюціонує і не має визначених обмежень між мовними одиницями, тобто існує лише прототипність категорій, але відсутньою є абсолютна подібність однакових елементів конкретної категорії. Таким чином, усі мовні одиниці й форми вивчаються від найбільш закономірних до менш закономірних та нестандартних (так званих винятків)
2	семантичні, граматичні та прагматичні елементи мовних одиниць формують цілісне утворення	Завдяки їхній неподільності існують ідеалізовані когнітивні моделі (за термінологією Р. Лангаккера «когнітивні доміни» [63], Дж. Факоньє «ментальний простір» [49], Ч. Філлмора «фрейми» [51], Л. Талмі «схеми» [73], Р. Шенка і Р. Абельсона «сценарії» [70], Ф. Джонсон-Лерда «ментальні моделі» [60]), що формують мислення людини, оскільки неможливо чітко відділити мовні, енциклопедичні та культурні складові свідомості
3	метафора та метонімія (на відміну від їхнього класичного визначення в риториці) стають головними засобами зв’язку між реальністю навколишнього світу й мовою	мова є утворенням, що базується на образності та творчості мислення

Продовження табл. 1.1

1	*2*	*3*
4	першочерговим для функціонування та розвитку мови є її прагматичне використання у повсякденному спілкуванні	комунікативна необхідність, погляди учасників комунікативного процесу, індивідуальне світобачення, біологічні обмеження, які характеризують людину як біологічний вид тощо, є тими рушіями і тими обмеженнями, які спрямовують розвиток мовної картини світу: необхідність передує використанню, функціонування є важливішими за форму, і значення є важливішим за граматичну абстракцію

*Складено за [18, с. 199-200].

У теоретичних постулатах психолінгвістики об’єднано існування невербального мислення та існування в людській свідомості концептосфери, що складається з концептів – мисленнєвих одиниць знання, – які постійно змінюються та розвиваються [50, p. 38]. Відмітимо, що науковцям стало зрозуміло, що мовні знаки створюються людьми задля обміну інформацією, тобто найбільш поширених і необхідних концептів. Отже, концептосфера є значно ширшим утворенням, ніж та її частина, що відтворюється мовною картиною світу [18, с. 200].

Зважаючи на вищесказане, ми переконані, що навіть якщо когнітивна лінгвістика і не є абсолютно новим напрямком науки, то, безсумнівно, її інтерпретація взаємозв’язків між мовою й мисленням є кардинально відмінною від усіх попередніх підходів.

Базуючись на теорії психолінгвістики, можна наголосити, що пізнати, хоча б частково, концептосферу індивіда чи певного соціального угрупування можна завдяки вивченню семантики мовних знаків того чи іншого народу в певний історичний період його розвитку. Це основне положення методології когнітивної лінгвістики свідчить про те, що найбільш вживані в конкретний історичний період мовні одиниці, їхні асоціативні зв’язки й ціннісні конотації якраз і будуть відображати найбільш суттєві одиниці інформації – концепти, – які об’єднуються в єдину концептуальну систему – концептуальну картину світу цього народу. Відповідно, чим менше використовується мовна одиниця в історичний період, і

чим менше ціннісних конотації та асоціативних зв'язків вона має, тим більш віддаленим від центру концептосфери є відображуваний концепт.

Л. А. Пасик доповнює цей означений ряд: «…концепт…регулює комунікативну поведінку, має складну будову, формується на основі загальнонаціональних ознак, які доповнено ознаками індивідуального досвіду й особистої уяви, містить оцінне ставлення до своїх референтів, у сукупності з іншими концептами формує концептуальну картину світу народу, яка частково знаходить відображення в мовній картині світу» [21, с. 58].

На основі цього головного положення методології когнітивної лінгвістики лінгвістами було розроблено ряд методів, які дозволили виявляти особливості національного, групового та індивідуально-авторського мислення. Невербальність мислення, на думку авторів, свідчить про те, що людина мислить глобальними одиницями мислення – концептами, сукупність яких утворюють її концептосферу. Мова ж є засобом доступу до людської концептосфери, до змісту її складових. Значну частину змісту концептів можна пізнати й пояснити саме завдяки мові.

На нашу думку, концепт – це культурно та ментально вербалізований та об'єктивізований мовний засіб, який репрезентує в свідомості та розумінні мовців сталу і всім зрозумілу загальну ознаку описуваного об'єкта, явища, процесу з подальшими когнітивно-суб'єктивними вербальними та невербальними інтерпретаціями його втілення і подачі цими мовцями в дискурсі.

1.2. Дискурсивна профілізація мовних одиниць

Дослідження у галузі дискурсу заполонили лінгвістику сьогодення, однак, як влучно зазначила О. Кубрякова, широке розповсюдження самого терміна дискурс зовсім не означає, що за ним вже закріплений зміст, який можна було б уважати загальновживаним [61, с. 23]. У дискурсології, в сучасній теорії комунікації знаходимо багато наукових праць, дисертаційних досліджень, статей про неоднозначну природу дискурсу, його структуру, прагматичні параметри та функційність, зв'язок з національно-культурною традицією, соціумом. Предметом

мовознавчих студій стають різні типи дискурсів (діалогічний, монологічний, наративний, емоційний, правовий, журналістський), які вирізняються сферою використання, ситуативною вмотивованістю, неоднаковими можливостями репрезентувати концептуальний простір людини-мовця. Окреслена проблематика особливо жваво розробляється в зарубіжній (Т. ван Дейк, А. Вежбицька), та українській лінгвістиці (Ф. Бацевич, І. Шевченко, О. Селіванова, С. Єрмоленко, Т. Радзієвська, К. Серажим, Н. Литвиненко, С. Кость, С. Кремзикова та ін.) [34, с. 453].

Беззаперечно, дослідження будь-якого типу дискурсу як джерела знань про людину та суспільство є перспективним і важливим, однак, на нашу думку, є окремі типи дискурсу, які можна вважати найбільш репрезентативними в цьому плані. До таких ми відносимо, зокрема, публіцистичний дискурс, сутність якого визначається мовним жанром: інформувати впливаючи, тобто здійснювати прагматичний вплив на адресата. Публіцистичний дискурс орієнтований в першу чергу на суспільство, засобами публіцистики висловлюється і формується суспільна думка, визначаються стандарти статусних ознак індивідуума в суспільстві, відбувається опосередковано міжсоціумний діалог [33, с. 148].

Завдячуючи жанровій різноманітності, багатьом каналам транслювання, публіцистичний дискурс формує потужні інформативні потоки впливу. Засобами публіцистики формується певна картина світу в суспільстві [36, с. 92-97].

Вивчення дискурсу пов’язують з іменами таких відомих мовознавців, як З. Харрис, М. Фуко, Е. Бенвеніст, котрі чи не вперше звернули увагу на діяльнісний аспект мовної системи, соціально-культурний та історично зумовлений характер дискурсу. Концептуально-дискурсивна теорія визначена насамперед у науковому доробку Е. Бенвеніста. Французький дослідник чітко диференціював статичний план розповіді та динамічний план дискурсу, визначав дискурс як мовлення, що привласнюється адресантом (мовцем), як «будь-яке висловлення, що зумовлює наявність комунікантів: адресата, адресанта, а також наміри адресанта певним чином впливати на свого співрозмовника» [40, с. 276–279].

Дискурс займає досить суперечливе місце у мовознавчих працях: його ототожнюють з текстом, виводять за межі традиційної дихотомії «мова – мовлення» у сферу комунікації, розглядають як різновид мовленнєвої діяльності, текстової комунікації, соціолінгвальний феномен. Приміром, деякі автори, вважаючи синонімічними, взаємозамінними терміни «текст» і «дискурс» (відомо, спільними ознаками і тексту, і дискурсу виступають завершеність, цілісність, зв'язність, модальність, інтенційність, спосіб та сфера функціонування), все ж диференціюють їх за опозиційними параметрами: структурність – функціональність, продукт – процес, статичність – динамічність.

Дискурс співвідноситься з текстом, як висловлення з реченням, фонема зі звуком, морф з морфемою. Зрозуміло, що мовленнєві одиниці (дискурс, висловлювання), не маючи емпіричної субстанції, реальної матеріальної маніфестації, ширші в потенційній здатності реалізувати комунікативні потреби мовців, відображати їх ментальний світ.

Дискурс – це своєрідна динамічна «модель тексту» [17, с. 11–12], «текстова комунікація, пов'язана з комунікативною діяльністю суб'єкта». Тріада «текстотворення – текст – текстова комунікація», за визначенням Т. Радзієвської, має «спільний знаменник» – поняття дискурсу, що відбиває і онтологічний, і епістемічний аспекти зазначених понять у комплексі [24, с. 458].

Окрему позицію в сучасній комунікативній теорії займає Ф. Бацевич. Мовознавець виводить комунікацію (поряд з мовою та мовленням) в особливий модус існування живої людської мови з притаманною лише йому категоріальною організацією мовного коду. Серед комунікативних категорій він виділяє дискурс, мовленнєвий жанр, мовленнєвий акт, почасти витлумачуючи дискурс як тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом форм життя, залежних від

тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів [4, с. 138].

Таке розлоге визначення свідчить про те, що, з одного боку, дискурс – текст, занурений у життя, з особливою граматикою, лексикою, правилами слововживання і синтаксису, а з іншого – це живе спілкування, комунікація, когнітивно-мовленнєве й інтерактивне явище з усіма відповідними складовими спілкування [3, с. 12–13].

Дискурс характеризує ситуативне, усно-розмовне мовлення, яке відбувається між основними субстанціями комунікативного процесу – мовцем (адресантом) і реципієнтом (адресатом), відтворює подію (Т. ван Дейк), що завжди має місце тут і зараз (*on-line*). Основою дискурсивних висловлень слугують ментальні структури, концепти, когнітивні схеми, які увиразнюють національно-культурні особливості комунікантів [47, с. 23].

Аналіз дискурсу здійснюємо на підставі врахування його міждисциплінарної природи: «це перетин лінгвістики, соціології, психології, етнографії, семіотичного напряму літератури, стилістики та філософії» [14, с. 213].

У найширшому розумінні дискурс – це поточна мовна діяльність в якій-небудь сфері; текст, взятий в подієвому аспекті, у взаємозв’язку з певною мовною ситуацією. Тому для нього характерні ознаки процесності, прикріпленості до реального часу, до психологічних характеристик мовців. У загальних рисах дискурс можна охарактеризувати як «специфічний спосіб розуміння мови і суспільства засобами інституційних дій» [57, с. 134].

Т. ван Дейк наголошує на важливості соціокультурного компоненту дискурсу: «і письмовий, і усний дискурси є формами соціальної практики в соціокультурному контексті» [74, с. 30]. Один із засновників критичного дискурс-аналізу, безпосередньо дотичного до соціолінгвістики, Н. Фейєрклоу, зауважує, що «дискурс – це набагато більше, ніж просто використання мови, це таке її застосування, коли письмо чи усне мовлення розглядається як тип соціальної практики» [48, с. 28]. Дискурс – це мова, занурена в життя.

У ході аналізу дискурсу продукуються й конструюються смисли, соціальні інститути і культурні схеми, системи цінностей, формуються людські спільноти та соціальні аспекти особистостей. «Дискурс є практикою комунікативних взаємин для досягнення суспільної узгодженості та соціальної згоди» [30, с. 7]; «мовленням у контексті соціальної та мисленнєвої діяльності» [48, с. 25].

Сам дискурс є породженням соціального контексту і, водночас, він продукує зміни, що виникають у соціальному контексті. Суспільство і культура пов'язані з дискурсом: вони формуються дискурсом і в той же ж час формують його. «Мова йде не просто про окремих індивідів, а про них як про представників різних соціальних груп, інституцій чи культур, які виконують роль, задану конкретною комунікативною ситуацією» [14, с. 214]. Такі характеристики свідчать про існування статусно орієнтованого дискурсу. Важливим є «не лише соціальний, а й власне весь вертикальний контекст (термін за О. О. Селівановою» [25, с. 318]). Провідною тенденцією на сьогодні є зміщення уваги не на мову як знак, а на те, як цей знак функціонує, коли люди його використовують. Так, «сучасний гуманітарний дискурс, наслідуючи закони поліполярного світу, реагує на зміни детермінант – ідеологічних, культурних, етичних і психологічних» [29, с. 63].

У теорії дискурсу мова розглядається як цілеспрямована соціальна дійсність, а зв'язний текст не відділяється від прагматичних, соціокультурних, психологічних та інших екстратекстових факторів [1, с. 212].

Існує цілий клас слів, важливою особливістю яких є «безпосередній зв'язок з функціонуванням дискурсу». Найбільш поширеними у мовознавчих студіях засобами створення зв'язності (когерентності) дискурсу є дискурсивні одиниці, що мають декілька назв: дискурсивні конективи [39], дискурсивні маркери [53, с. 932], дискурсивні оператори [53, с. 932], дискурсивні слова [39]. Також використовують терміни: службові слова і стройові слова [32, с. 167-172], стройові елементи мови [46], злучні звороти, прагматичні маркери [64, с. 245-257] та багато інших.

Можна виокремити диференційні ознаки дискурсивних одиниць (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Диференційні ознаки дискурсивних одиниць [за 10]

Завдяки цим словам мова приймає логічне і емоційне оформлення, а мовець отримує гнучкий інструмент для вираження цілого спектра оцінних значень. У нашому дослідженні були прийняті наступні критерії для виділення дискурсивних слів (рис. 1.2).

Рис. 1.2. Критерії виділення дискурсивних слів [побудовано автором]

Організаційні функції дискурсивних одиниць поділяють на рівні речення та дискурсу. Дискурсивні одиниці об'єднують декілька речень або їх частин на першому рівні, тобто на рівні речення. Це можуть бути сигнали логічних відносин, введення прикладу, пошук слова, додавання необхідної інформації. На рівні дискурсу дискурсивні одиниці вказують на його компоненти (вступ, перехід від однієї теми до іншої, висновок), послідовність тем та ідей.

Важливою характеристикою дискурсивних одиниць є забезпечення формально-граматичної та смислової зв'язності частин тексту, що здійснюється за рахунок когезії (забезпечення формального зв'язку дискурсу за різними типами відношень між його складовими) та когеренції (забезпечення смислової організації тексту як єдиного цілого) [16, с. 80].

Когерентна функція дискурсивних одиниць реалізується на трьох структурних рівнях дискурсу: семантичному, прагматичному і топікальному. Відповідно виокремлюють семантичні маркери співвідносять дві суміжні пропозиції, зосереджують увагу реципієнта на логічній і хронологічній послідовності; прагматичні маркери виражають зв'язок між двома суміжними мовленнєвими актами, сигналізують про причинні та контрастивні прагматичні

зв’язки між висловленнями; топікальні маркери виступають засобами тематичної організації дискурсу, а також поєднують його дистантнорозташовані сегменти [16, с. 79-82].

Особливістю дискурсивних одиниць є відсутність власного лексичного значення, тобто в дискурсивному вживанні слово десемантизується, тим самим вказуючи на підкреслення чогось, виділення, наголошення [11].

З точки зору лінгвокультурології концепт має складну структуру, до якої належить все, завдяки чому вибудовуються поняття, але й, крім того, до структури концепту входить все, завдяки чому концепт стає фактом культури – етимологія, основні історичні риси, сучасні асоціації, оцінки, конотації. З цього випливає профілізація концепту – дисперсивна техніка його вербального портрета, пов’язана з дискурсивною діяльністю людини, яка зумовлює її суб’єктивно-оцінне ставлення до концепту і, відповідно, його специфічне відтворення засобами вторинної номінації як об’єкта рефлексії. Таким чином, ми приходимо до нашого визначення, де ми вказували, що номінальний концепт, вербалізований загальноприйнятим його сприйняттям за допомогою засобів профілізації рефлексує за суб’єктивним баченням реципієнта в конотативні, асоціативні ряди. Так виникають концептуальні гнізда і прямі та похідні номінації концепту.

Звичайно, в кожній мові обсяг і межі дискурсивних слів варіюють, відповідно і особливості дискурсивних слів у різних мовах відмінні. Отже, ми можемо виділити ще одну особливу рису дискурсивних слів: для кожної окремої мови є свій набір дискурсивних слів, які мають свої характерні риси [11].

Вивчення дискурсивних маркерів проводиться з урахуванням п’яти «рівнів мовлення» (*Ebenen des Sprechens*): 1) пропозиційна структура; 2) структура дій (мовленнєві акти); 3) структура чергування реплік; 4) склад учасників; 5) інформаційний стан повідомлення [16, с. 79-82].

Дискурсивні одиниці інтегрують взаємопов’язаність одиниць на усіх рівнях. При цьому кожна дискурсивна одиниця відноситься, в першу чергу, до конкретного плану: *oh* – до інформаційного стану повідомлення і структури дій,

und – до пропозиційної структури тощо [71, с. 89]. Проаналізуємо функціональні особливості дискурсивних одиниць за класифікацією, яку подає Б. Фрейзер: базові одиниці (*Grundmarker*) вказують на характер або силу «базового спілкування»: тип мовленнєвого акту, перформативи (*Ich schwöre; Ich verspreche; Ich schlage vor* – вказує експліцитно на силу базового повідомлення), «прагматичні ідіоми» (*Könntest du; würdest du*); одиниці-коментарі (*Kommentar markierungen*) коментують «базове повідомлення»: маркери оцінки (*glücklicherweise*), «евіденційні маркери» (*möglicherweise*), маркери джерел інформації (*Sie sagen; das habe ich gehört*), маркери пом'якшення (*Wenn ich mich nicht irre; wenn es Ihnen nichts ausmacht*), мета прагматичні, маркери (*eigentlich; im Grund;, wirklich*), що вказують на визначення напрямку руху нової інформації; паралельні дискурсивні одиниці (*parallele markierungen*) доповнюють базові повідомлення: вокативи (звертання за іменем тощо), дискурсивні маркери незадоволення, дискурсивні маркери солідарності (*Meine Liebe; ehrlich gesagt*); дискурсивні одиниці, маркери (*Diskurs marker*) вказують на зв'язок базового повідомлення з контекстом: лексичні одиниці зміни теми (*Übrigens*), лексичні одиниці контрастивності (*aber; jedoch; obwohl*), деталізуючі лексичні одиниці (*mit anderen Worten; mehr als das; insbesondere; auch; und; oder*), лексичні одиниці висновку (*deshalb, also, dementsprechend*).

Дискурсивні одиниці зосереджують увагу реципієнта на логічній або хронологічній послідовності подій. Дискурсивні одиниці також виконують додаткові функції, що полягають в сигналізації введення висловлення, яке доповнює зміст попереднього. Умовно додаткові функції дискурсивних маркерів поділяють на позитивні та негативні. Відповідно, до позитивних дискурсивних одиниць відносять: *und außerdem, darüber hinaus, auch, weiter*. Вони об'єднують частини речення в єдине ціле в результаті попереднього висловлення та вводять нову інформацію, враховуючи попередню.

До негативних дискурсивних одиниць належать: *weder... noch..., auch nicht,* що використовуються у заперечних реченнях для зазначення ситуації, подібної до вищезгаданої. Дискурсивні одиниці *so, also, auf jeden Fall, daher, folglich, für, weil*

позначають відношення причини та наслідку між пропозиціями і спеціалізуються на сигналізації того, що пропозиційний зміст введеного висловлення логічно випливає зі змісту попереднього і одночасно виступає наслідком. Усунення дискурсивних одиниць з послідовності не впливає на зміст двох пропозицій, але це може ускладнити інтерпретаційний процес.

За класифікацією, яку пропонують К. Кисельова і Д. Пайар, виокремлюють також семантичні умовні, семантичні протиставні та семантичні темпоральні дискурсивні одиниці [45]. До умовних дискурсивних одиниць належать *wenn, vorausgesetzt, auch wenn, vorausgesetzt, etwas anderes, unter Bedingungen*. Вони вживаються для позначення ситуації або явища, які можливо відбудуться в залежності від інших ситуацій, явищ.

Семантичні протиставні дискурсивні одиниці (*aber, jedoch, obwohl, dennoch, obwohl, trotz, umgekehrt*) поєднують зміст одного висловлення зі змістом другого, котрі передають зміну очікувань адресата і виступають індикаторами відношення з «негативною полярністю».

Група семантичних темпоральних дискурсивних одиниць включає такі слова як *dann, während, zuerst, jetzt, endlich, zuletzt, schließlich, danach*. Вони вказують на хронологічну послідовність подій, а також сигналізують про комунікативну важливість факту, що повідомляється.

Отож з вищенаведеної інформації можна виокремити основні функції дискурсивних одиниць за критерієм передачі намірів мовця під час розмови. Дискурсивні функції умовно поділяють на регулятивні, організаційні і когерентні. Регулятивні функції дискурсивних одиниць пов’язані з передачею різного ступеня достовірності інформації, додаткових значень, висловлення своєї думки, оцінки змісту і мовлення, емоційного відношення та наголошення на головному.

1.3. Методи дослідження концептів та дискурсу

Для лінгвокогнітивного дослідження вчені почали використовувати лінгвістичні методи, що застосовуються для опису лексичної та граматичної семантики мовних одиниць, які репрезентують концепти в мові.

У будь-якому випадку вчені сходяться на думці про те, що для семантико-когнітивного дослідження необхідно виділити в мові усі мовні одиниці, які можуть об’єктивувати концепт або його когнітивні ознаки. До таких мовних одиниць належать такі елементи (рис. 1.3).

Розмежувавши «концепт» як одиницю мисленнєвого/когнітивного простору, а «значення» як одиницю семантичного простору, використовуючи метод семантико-когнітивного аналізу, ми отримуємо можливість проникнути в сутність концептів, вербалізованих мовою. Вивчаючи семантику мовних одиниць, які репрезентують концепти в мові, можна визначити їхнє психолінгвістичне (таке, що відображає об’єм усіх семантичних ознак, включаючи чуттєве сприйняття й розуміння, у свідомості носія мови, й виявляється шляхом асоціативних експериментів) і лексикографічне (відображене в тлумачних словниках) значення, що є складовою змісту концепту, оскільки вміст концепту значно ширший за той, що репрезентується мовними одиницями.

Окрім того, концепт не завжди репрезентується мовними засобами, подекуди він може взагалі не відображатися мовою. Проте, щоб через аналіз семантики мовних одиниць проникнути в сферу концептів, необхідною є методика когнітивної інтерпретації отриманих результатів семантичного аналізу.

На нашу думку, концептуальний аналіз – це своєрідний спосіб наукового пошуку, аналіз дійсності за допомогою концептів. Уважаємо, що семантичний опис концепту потрібно аналізувати у взаємозв’язку з іншими концептами, описуючи їхні взаємовідносини й поєднуючи усі часткові тлумачення для виявлення «реального семантичного опису-пояснення слова-концепта.

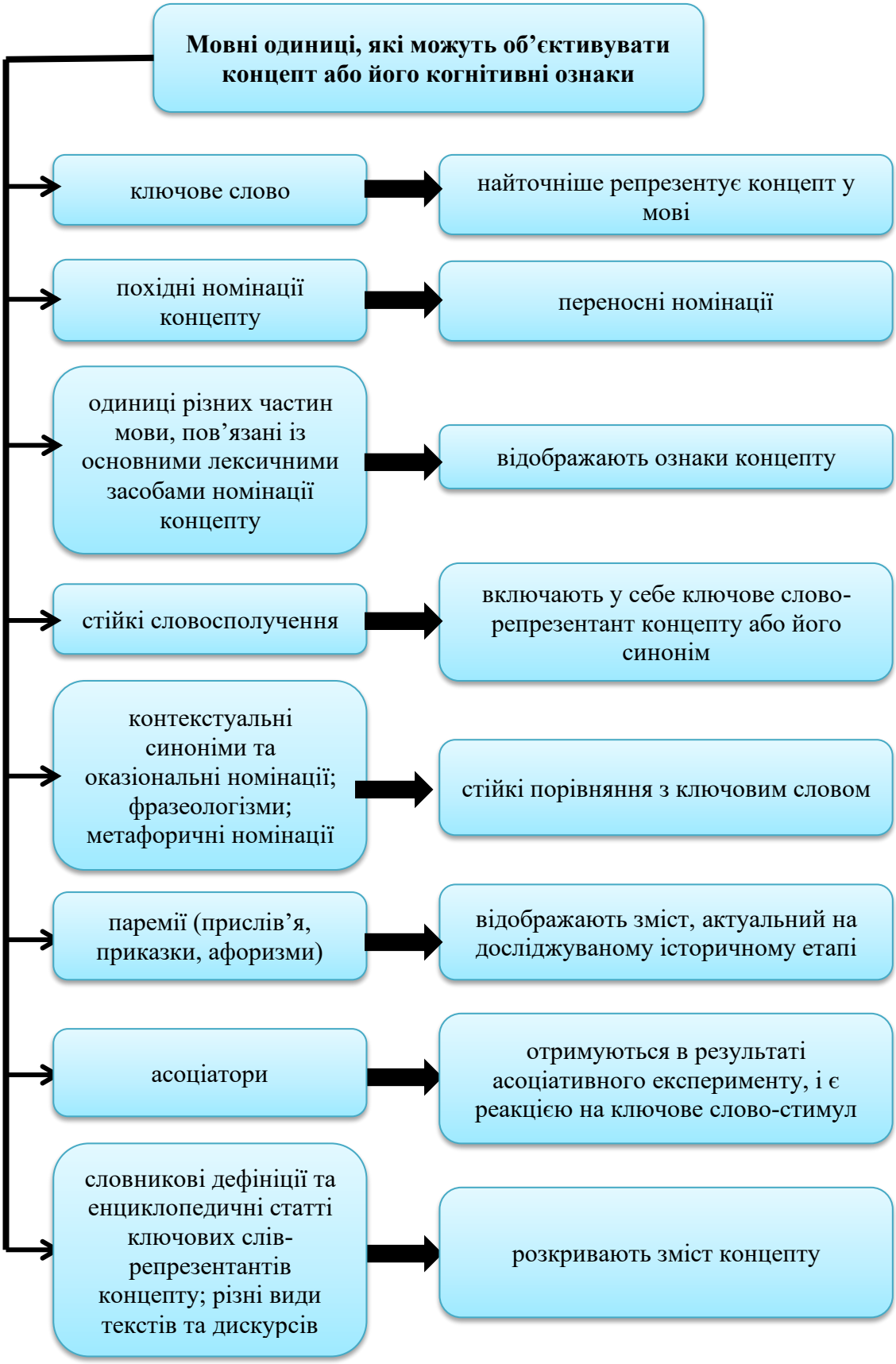

Рис. 1.3. Мовні одиниці, які можуть об'єктивувати концепт або його когнітивні ознаки

Варто чітко розмежовувати семантичний та когнітивний аналіз, обидва з яких є необхідними для досягнення остаточної мети. Якщо перший спрямовано на експлікацію семантичної структури слова, уточнення денотативних, сигніфікативних та когнітивних значень, що її реалізують, то когнітивний аналіз полягає в пошуку тих спільних концептів, що підведені під один знак і визначають/обумовлюють буття знаку як відомої когнітивної структури. Семантичний аналіз пов'язаний із роз'ясненням слова, концептуальний аналіз – веде до знань про світ.

Отже, можемо зробити висновок, що семантичний аналіз вимагає вирішення таких завдань, як встановлення значення лексем на матеріалах словникових статей, аналіз семантичного розвитку лексеми-імені концепту; визначення інших мовних і немовних способів репрезентації концептуальної інформації (конотації, відтінки значення, експресивне вираження, метафоричні зв'язки тощо) в текстах, дискурсах, комунікативних ситуаціях.

РОЗДІЛ 2. ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ KRIEG

2.1. Історичне формування військової лексики в німецькій мові

Відомо, що у період значних, переломних історичних процесів та подій завжди спостерігається продуктивна мовна взаємодія. Як слушно зазначає А. Патерсон (A. Paterson), війна, як один з чинників суспільного зрізу, сильно впливає на мову [68, p. 145]. У період військових зіткнень, особливо у світовому масштабі, з'являються нові військові технології, техніка, стратегії ведення бойових дій, що має величезний вплив на розвиток мови. Контакти у військовополітичній сфері, бойові дії значною мірою створюють сприятливі умови для інтенсифікації проникнення іншомовних запозичень у мовне середовище [8, с. 74]. Ось саме становлення німецької нації та розвиток німецької мови постійно супроводжувалися війнами та конфліктами, що знайшло відображення в політичній мові [37, с. 23]. Як зазначає американський дослідник Дж. Майклс, «у конфлікатах дискурс відіграє вагому роль, як пряму, так і дотикаючу, а принципи ведення війни є невід'ємними від мови війни» [66, p. 1].

Багато дослідників лексики погоджуються з тим, що військова лексика є специфічною, але за умов ведення війни вона стає загальновживаною, упізнаною і виправданою за частим її використанням у спілкуванні на усіх рівнях. В підтвердження цього О. Яременко та О. Лазебна зауважували, що «військово-політичний дискурс, передусім, передбачає доповіді представників військових для преси, відповіді на запитання в ЗМІ, інформування населення про хід конфлікту/операції з урахуванням політичних інтересів чинної влади. Військово-політичний дискурс є певною комбінацією мілітаристського та політично-евфемінізованого мовлення, метою якого є політичне обґрунтування чи виправдання проведення військової операції» [37, с. 121].

Початок свідомого формування військової, мілітаристської лексики, яка мала значний вплив і поступово впроваджувалася в німецьке суспільство відбувався до 1939 року, коли почалися дослідження можливостей мовного впливу в

агітаційних цілях на широку аудиторію (громадян, солдатів противника і ін.), що з появою в Європі диктаторських режимів скоро стало одним із пріоритетів агітаційної діяльності держав [12, с. 101].

Так, в міжвоєнний агітаційний період в лексиконі німців з'явилися такі військові концепти:

Zeppelinschiff (1900) – назва німецького дирижабля за іменем його винахідника Фердинанда фон Цеппеліна (1838-1917), цепелін, дирижабль [67];

Schmeisser – назва німецької автоматичної зброї StG 44 за іменем її конструктора Хуго Шмайссера (1884-1953), автомат, шмайсер, автомат шмайсер;

Fliegerangriff (1914) – атака з повітря, авіаналіт [67];

Schrecklichkeit (1915) – політика залякування і терору в військовий час [65];

Unterseeboot (1916) – підводний човен [65];

Jäger (WWI) – літак-винищувач [65];

Panzer – броня, танк; бронетанкові війська [65];

Bertha (WWI) – назва німецької мортири за іменем власниці заводу Берти Круп (1886-1957), важка мортира «Велика Берта») [65].

Minenwerfer – міномети малої дальності, які застосовувались німецькими військами;

Drang nach Osten (1906) – політика територіальної експансії;

Realpolitik (1914) – реальна політика [68];

Machtpolitik – політика сили;

Vorsprung durch Technik – перевага завдяки техніці [65];

strafen (1915) – обстрілювати наземні позиції з літака на бриючому польоті, атакувати, наносити удар, обстрілювати;

Sturmtruppen (1917) – штурмові частини, ударні війська [69];

Flieger Abwehr (1915) – протиповітряна оборона;

Fliegerabwehrkanone (WWI) – зенітна пушка.

Відмітимо, що в цей період (від І до початку ІІ світових воєн) з'являється багато термінів, що позначають військову техніку. Це означає, що ця техніка

почала розроблятися, виготовлятися і впроваджуватися у військову справу. Тому є такий значний стрибок в появі саме цих назв.

У міжвоєнний та початок військових дій період німці почали вносити в свій лексикон політичні гасла та терміни, які і досі властиві лише їм, прив'язані до них і несуть військово-злочинне навантаження:

geheime Staats-polizei, Gestapo (1934) – гестапо, гестаповський;

Wehrmacht (1935) – Вермахт, ВС Німеччини;

Blitzkrieg (1939) – бліцкриг, миттєва війна;

Fliegerabwehrkanone / Flak (1938–1940) – зенітна артилерія;

Stammlager, Stalag (1940) – шталаг, табір для військовополонених (рядових та унтер-офіцерів).

Німецькі концепти позначення KRIEG під час ведення військових дій на території Європи відзначалися як класичністю, так і новизною, наприклад:

Reich (1945) – Рейх, німецька держава;

Nazionalsozialist – націонал-соціаліст;

Holocaust (1944) – переслідування і масове знищення євреїв, які жили в Німеччині, на території її союзників та на окупованих ними територіях, під час Другої світової війни (1933–1945 рр.);

Todeslager, Vernichtungslager (1940) – концентраційний табір [67].

Поразка гітлерівської Німеччини у Другій світовій зробила війну як таку в ментальному світі німців вкрай непопулярною, що чітко проявилося у військовій мові. Ще довго у післявоєнні роки найпоширенішим в Німеччині був лозунг: *Nie wieder Krieg!/ Війна?! Ніколи більше!*

Чинний і нині Основний Закон (конституція) від 1949 р. має положення, міцно вкорінене в німецькій мовній підсвідомості: *Der Bund stellt Streitkräfte zur Verteidigung auf / Федерація формує збройні сили для оборони* (ст. 87а). Згідно тексту конституції, використання бундесверу на чужій території виключається. Стаття 26 стверджує, що: *Handlungen, diegeeignet sind und in der Absicht vorgenommen werden, das friedliche Zusammenleben zu stören, insbesondere die Führung eines Angriffskrieges vor zubereiten, sind verfassungswidrig. Sie sind unter*

Strafe zu stellen/Дії, здатні порушити мирне співіснування народів ... і націлені на підготовку до ведення агресивної війни, є антиконституційними. Вони підлягають кримінальному покаранню [56, s. 53].

Членство країни в НАТО (з 1955 р.) і Європейському союзі з відповідними обов'язками в області оборони і безпеки, об'єднання Німеччини (1990 р.) і вихід Групи російських військ (1994 г.) з ФРН в Росію внесли суттєві зміни в німецький військовий дискурс. Концептосфера *Auslandseinsatz der Bundeswehr/участь бундесверу (збройних сил Німеччини) в зарубіжних військових операціях* стала дуже актуальною у військовому дискурсі на початку 1990-х рр. З'явилися нові концепти: *Німеччина – могутня держава та активний член не тільки ООН і ОБСЄ, а й НАТО та ЄС*. Відсутність консенсусу в цьому плані в парламенті викликало втручання Федерального конституційного суду, який в 1994 р. виніс рішення, виражене в твердженні, що використання бундесверу за межами території НАТО не суперечить Основному Закону.

У Білій книзі 2006 р. «*Weißbuch 2006 zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr*» вперше сформульовані такі дві великі концептосфери, як: *національні інтереси ФРН* і *завдання бундесверу після німецького об'єднання* [76, с. 24, 64].

Р. Д. Керімов справедливо стверджує, що «саме з тих часів і до наших німецька військово-політична мова розвивається, змінюється, проте залишається важливим аспектом, в якому описується і відбивається соціальна сфера, яка пронизує і зв'язує всі області життєдіяльності суспільства» [12, с. 102].

Початок війни в Україні у 2014 році, повномасштабне ганебне вторгнення Росії у 2022 році на глибшу територію України, ведення активних бойових дій, поява нових видів техніки та технологій зумовили виникнення новотворів військової тематики, зокрема:

vorläufiger Titel – тимчасове звання;

Delegation von Befugnissen – передача повноважень;

volles Kommando – повне командування;

Einsatzkommando – оперативне командування;

taktisches Kommando – тактичне командування;

Betriebsführung – оперативне управління;

Taktische Führung – тактичне управління;

Rolling Airframe Missile – назва системи зброї;

der Kampf gegen feindliche Luftstreitkräfte am Boden – боротьба з авіацією противника на землі;

die Bekämpfung gegnerischer Landstreitkräfte auf dem Gefechtsfeld – боротьба з протиборчими сухопутними силами на полі бою;

der Einsatz von Abfangjägern zur Luftraumüberwachung im Frieden – бойове застосування винищувачів-перехоплювачів для контролю за повітряним простором у мирний час;

das Einsatzführungssystem der Luftstreitkräfte – система оперативного управління і управління повітряними силами;

fliegendes Frühwarnsystem – система раннього попередження про політ;

die Gefechtsführungszentrale – центр бойового управління;

das verlegbare Element – пересувний елемент;

der Befehlshaber – командир;

Oberster Alliierter Befehlshaber der NATO in Europa – Верховний головнокомандувач ОЗС НАТО в Європі;

die Crew – екіпаж;

die Einsatznachbesprechung – оперативний розбір польотів;

die Lagebesprechung – брифінг ситуації;

das Hauptquartier – штаб;

der Abfangjäger – перехоплювач;

das Kommando – команда;

die Gefechtsabriegelung – бойове блокування;

die Luftnahunterstützung – близька підтримка з повітря;

der Schiff-Luft-Flugkörper – ракета «корабель-повітря»;

die Zwischenlandung – зупинка;

Kombinierte Luftübungen – комбіновані повітряні вправи;

die elektronische Unterstützung – електронна підтримка;

die Niederhaltung gegnerischer Luftverteidigung – придушення протиповітряної оборони противника;

gestartetes unbemanntes Fluggerät – запущений безпілотний літальний апарат;

der Tower – командно-диспетчерський пункт і т.д. [15].

Наприклад:

Ein NATO-Befehlshaber erhält kein Full Command über die ihm assignierten Streitkräfte, sondern lediglich Operational Command oder Operational Control;

Nur nationalen militärischen Führern zustehende Befehlsgewalt über in jeder Hinsicht unterstellte Kräfte. Sie umfaßt alle Bereiche der militärischen Führung und Administration und ist nur innerhalb nationalen Streitkräfte gegeben;

Flugkörpersystem zur Selbstverteidigung von Schiffen und Booten gegen anfliegende Seezielflugkörper mit Radarzielsuchkopf;

Temporary Rank gilt für Verwendungen bei Intergrierten Stäben und NATO-Dienststellen;

Die Aufgaben des Luftangriffs umfassen Offensive Counter Air, Air Interdiction und die Bekämpfung gegnerischer Landstreitkräfte auf dem Gefechtsfeld.

З розвитком подій в Україні в німецьку лексику впевнено ввійшли і такі поняття, як:

Bunker – бункер – перебування президента Росії в сховищі, бункері на Уралі;

Drohne – безпілотний літальний апарат;

Lanzette – Ланцет – тип безпілотного літального апарату;

Shahed-136 – тип іранського безпілотного літального апарату з несучою вибухівкою;

Rassismus – рашизм – тип національної спрямованості агресора (Росії) і суспільного настрою російського населення щодо інших націй;

Besetzung der Krim – окупація Криму;

DNR/LNR – ДНР/ЛНР – Донецька Народна Республіка/Луганська Народна Республіка;

Storm Shadow-Raketen – ракети Шторм Шедоу;

Neptun-Rakete – ракета Нептун.

Насправді, досліджувати військову лексику у німецькій мові доцільно, починаючи зі словникових азів, і закінчуючи сучасними новоутвореннями, які настільки швидко проникають в лексику через свою універсальність військової тематики та термінології, що найкращим джерелом досліджень стане публіцистика, джерела ЗМІ.

2.2. Аналіз концептосистеми KRIEG в німецькій мові

Емпіричний матеріал для дослідження концепту KRIEG відібрано зі словників. Джерелами вивчення структурних компонентів концепту KRIEG послужили *Німецько-український. Українсько-німецький словник* на 50 тис. слів укладачів О. В. Дмитрієва та Г. В. Степенка [19] та *Німецько-український. Українсько-німецький словник* на 50 тис. слів укладачів за редакцією О. А. Аматуні [20]. Дослідження проведене шляхом суцільної вибірки ядрових та периферійних складових концепту KRIEG.

Сюди відносимо слова зі значеннями ВІЙНА, яка постає перед людиною у її фізичному значенні, тобто як прямо війна, словосполучення зі словом ВІЙНА, ВОЄННИЙ, які складають основне ядро концепту. Дотичні до поняття KRIEG поняття, які опосередковують воєнні дії, військово-політичні операції, промови та ін. складають периферійне гніздо концепту.

Лінгвокультурний підхід до розуміння концепту полягає в його визнанні базовою одиницею культури, її зосередженням. В структуру концепту входить і чинник культури, до якої належить – вихідна форма (етимологія), зведена до основних ознак змісту історії; сучасні асоціації, оцінки та ін.

У ширшому – лінгвокогнітивному розумінні – концепт розглядається як уявлення про ті смислові ознаки, якими оперує людина у процесі мислення та які відображають зміст досвіду й квантів структурованих знань, набутих нею у процесі її пізнавальної діяльності. Інакше кажучи, концепти – це ідеальні сутності, які формуються у свідомості людини на основі, по-перше, її

безпосереднього чуттєвого досвіду в сприйнятті світу органами чуттів; по-друге, дії людини, спрямованої на виконання якого-небудь завдання в процесі її предметної діяльності; по-третє, мисленнєвої взаємодії людини з іншими, уже наявними в її свідомості концептами, що можуть упорядкувати низку нових; по-четверте, мовленнєвого спілкування (концепт можна пояснити людині в мовній формі, наприклад, у процесі навчання; по-п’яте, самостійного набування сукупності знань про дійсність.

Ядром концепту є чуттєво-наочний образ. Він формується на основі особистісного досвіду й тому гранично конкретний. Образ, що є основою для концепту, виконує для нього функції кодування. Він може виявлятися під час психолінгвістичного експерименту, і при цьому, якщо така реакція на образ повторюється багаторазово, то вона відображає усталену сполучуваність, що впорядковує концептуальне утворення. В табл. Додатку А ядро концепту KRIEG буде позначатися ЯК (ядро концепту).

Навколо ядра групуються базові пласти, у яких ознаки розміщуються за напрямом від менш до більш абстрактних. Хоча кількість і зміст цих пластів можуть помітно відрізнятися залежно від індивіда в межах однієї мовної спільноти, проте в них переважають загальнонаціональні змістові ознаки, що лежать в основі взаєморозуміння в процесі спілкування. В табл. Додатку А базові пласти концепту KRIEG будемо позначати БПК (базові пласти концепту).

На периферії розміщується інтерпретаційне поле концепту, яке охоплює оцінки й трактування різних ознак концепту носіями однієї мови. Ці оцінки відображаються, наприклад, у використанні прислів’їв і приказок, афоризмів та крилатих виразів у процесі комунікації, а також в інших висловлюваннях, що відображають інтерпретацію окремих концептуальних ознак. В табл. Додатку А периферійне поле концепту KRIEG будемо позначати ППК (периферійне поле концепту).

Серед основної вибірки 50 000 слів німецького словника виділено часткову вибірку із 222 загальновідомих слів та словосполучень, які формують когнітивне

та профілізоване поняття концептосистеми KRIEG, що складає 0,45 % серед усіх слів.

До ЯК KRIEG віднесемо власне поняття KRIEG, та усі слова та словосполучення, які містять KRIEG в корені чи як головну ознаку, слова, які прямо позначають війську діяльність. Їх в зібраній табл. Додатку А ми налічили 39 слів, тобто 17,57 % часткової вибірки. Складові ядра концепту KRIEG місять такі лексичні одиниці:

– іменники: *Militärflugplatz, Kämpfer, Blitzkrieg, militärischer Konflikt, Krieg, Truppen, Militäreinheit, Militärdienst, Wehrpflicht, Kriegsgefangener, Soldat/ Militärangehöriger, Krieger, Feind, Eroberer, Kriegsungültig, Militäreinsatz, Die Nachkriegszeit, Raketenkräfte, Hauptquartier, Armee, Militärlager, Kampftaktiken, Taktische Waffe, Strategische Waffe, Militärische Befestigungsanlage, Ein Teilnehmer am Krieg, Kriegsfront, Schauplatz militärischer Operationen, Militärbasis, Ein Kriegsverbrechen, Frieden;*

– прикметники: *Antikrieg, Wehrpflichtig, Militär*;

– позначення військових дій: *Kämpfen, Gewinnen, Stirb im Krieg, Ansturm der Truppen, Rückzug der Truppen*.

Ядерні лексичні одиниці концетосистеми KRIEG несуть в собі основну когнітивну функцію означення події, яка трапилася – початку війни, військових дій та головних концепоутворюючих навколо цієї події явищ – наступу, оборони, відступу, блискавичного завоювання. Поділ лексем можна провести також по словах-антагоністах: *Eroberer – Krieger, Soldat/ Militärangehöriger; Ansturm der Truppen – Rückzug der Truppen; Militär – Antikrieg; Krieg – Frieden* і т.д.

Найбільшу групу становлять базові пласти концепту KRIEG, тобто ті, про які мають уявлення більшість споживачів інформації про подію. Іноді вони торкаються теми напряму, є її безпосередніми учасниками, інколи мають хибне або неповне уявлення про рівень значимості концепту. Але цей пласт лексики теж відомий і легко кочує з контексту у контекст, а також може використовуватись як самостійне означення. У цій концептосистемі KRIEG виділимо кілька видів лексем, які позначають:

– рід військ: *Wächter, Landung, Subversive Gruppe, Spionageabwehr, Kampfpilot/ Jagdflieger, Matrose, Militärmediziner/ Militärarzt, Spotter, Söldner, Anfänger, Patrouille, Infanterie, Pfadfinder, Pionier, Scharfschütze, Militärische Marine, Spezialeinheiten, Sturmtruppler, Spion*;

– назви учасників військових подій: *Flüchtling, Bomber, Eine intern vertriebene Person, General, Held, Freiwilliger/Ehrenamtlicher/Ehrenamtlicher, Unteroffizier, Kapitän/ Hauptmann, Kommandant/ Feldherr/ Kommandeur, Kommandierend, Kreuzer, Kadett, Leutnant, Major, Oberst, General, Admiral, Oberbefehlshaber der Armee*;

– розмір військового угрупування: *Bataillon, Brigade, Zug, Garnison, Offensivgarde, Kader, Streitkräfte, Regiment, Rota, Batterie*;

– види зброї: *Fliegerbombe, Munition, Bombe, Kanone, Granate, Waffe, Maschinengewehr, Ball, Meins, Granatwerf, Rüstung, Patrone, Rakete, Panzergraben, Maschinengewehrberechnung, Projektil, Gewehrlauf, Panzer, Torpedo, Drohne, Kamikaze-Drohne, Eine Armee von Drohnen, Automat, Arsenal (Waffen)*;

– види одягу та спорядження військових: *Ausrüstung, Helm, Halfter, Kikimora, Tarnung, Militäruniform, Optisches Visier, Entladen, Tarnuniform, Mantel, Beutel für Patronen, Erbsenjacke*;

– діяльність військових під час воєнних дій: *Angriff der Truppen/ Truppenangriff, Artilleriefeuer, Schießen, Blockade/ Sperrung, Kampffähig, bombardieren, Verteidigen, Explosion, Befreiung, Abwehr des Luftalarms, Abfuhr, Rückzug, Einbruch, Umkommen, Entmilitarisierung, Demobilisierung, Evakuierung, Erfassen, Aufgeben, Kapitulation, Gegenangriff, Blutiger Kampf, Verkleidung, Mobilisierung, Überfall, Angreifen, Entschärfen, Belagerung, Verteidigung, Beschuss, schießen, Schieße auf das Territorium, Militärische Intelligenz, Schießen, Rotation der Truppen, Luftalarm, Putzen, Angriff, Schieße das Flugzeug ab, Unter Tage, Subversion, Passen Sie das Feuer an*;

– лексеми базового пласту концепту: *Lagerung, Unterschlupf, Explosiv, Der Invasor, Verräter, Befehl, Blut, Rekrutierung, Unbewaffnet, Kennwort, Schützengraben, Vorladung zum Wehrdienst, Truppenübungsplatz, Gefangenschaft, Verletzte, Flagge,*

Konzentrationslager für Häftlinge, Filterlager für Gefangene, Schutz, Lager für Flüchtlinge, Das Hauptquartier des Generalstabs, Trophäe, Militärunterstand, Hospital, Freiwilligensammlung, Blackout.

Базовий пласт концептосистеми KRIEG складає, як засвідчує кількісний аналіз фактичного матеріалу, 150 лексем, або 67,57 % часткової вибірки лексем.

Периферійний пласт збірної концептосистеми KRIEG включає такі групи лексем:

– позначення стану військового чи обстановки: *Unbewaffnet, Vermisste Person, Veteran, Mut, Verhör, Staffel, Manöver, Fortgeschrittene Position, Aufstellung von Truppen, Offiziersehre, Frei!;*

– позначення дій, які очікуються внаслідок війни: *erfolgreich gewinnen, Zum Reservieren freigeben, Entschärfen Sie die Bombe/Granate, Combat feat, Bandage*;

– позначення різних ознак захисту чи ураження від війни: *Rüstung/ Schutzhülle/ Panzer, Zurückschlagen, Zerschmettere den Feind, Quetschung, Die Besatzungsmacht, Besiegt sein, Zu besiegen, Aggression, Baumwolle, Verdrängen, Treffen Sie ins Schwarze, Einbrechen*.

Периферійна площина концептосистеми KRIEG охоплює 32 лексеми, що становить 14,41 % часткової вибірки.

Отже, на рис. 2.1 можемо показати питому вагу кожної групи концептосистеми KRIEG згідно наших пошукових дій.

У лексичному уявленні концепт KRIEG в контексті війни Росії в Україні вбачається таким чином: *der Krieg organisierte militärische Auseinandersetzung meist großen Ausmaßes und längerer Dauer zwischen Staaten, Militärbündnissen, ethnischen, sozialen oder anderen Interessengruppen; übertragen. a) mit großem Aufwand geführte staatliche oder gesellschaftliche Agitation bzw. Aktion gegen etw. oder jmdn* [13, с. 17].

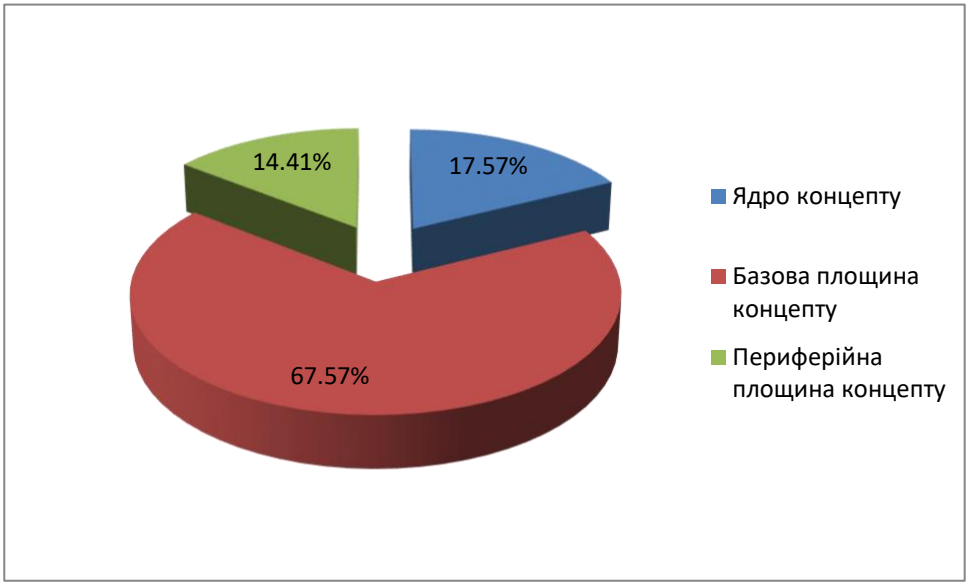

Рис. 2.1. Питома вага ЯК, БПК та ППК KRIEG у словниках загальної лексики німецької мови

До загальнотеоретичних досліджень вербалізації ВІЙНИ можна віднести проєкт *Товариства німецької мови (GfdS*), започаткований 16 травня 2022 року, метою якого є розробка мовних засобів *Krieg und Sprache* в сучасній німецькій. Цей напрямок виник з початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну без оголошення війни офіційно на міжнародному рівні.

Варто також додатково зупинитися на військовому сленгу, який в межах однієї національної терміносистеми може позначати певні дії, речі, явища, події, які розуміють лише окремі групи військ чи військові окремої країни. Українськими журналістами уже складений словник таких військових сленгових лексем, які важко перекладати на іншу мову, тому що вони тоді втрачають підтекст, інтуїтивне сприйняття і саркастичну нотку. Подивимось, які це сленгові лексеми (табл. 1, Додаток Б).

Як бачимо з табл. 1 (Додаток Б), ці неологізми притаманні лише війні в Україні і тим засобам, якими вони ведуться. А отже, не можуть бути перекладені на німецьку мову з дотриманням усього підтексту.

Нерідко автори використовують слова і вирази з оцінним значенням, тим самим даючи власну оцінку подіям: *triumphierend präsentieren, propagandafloskeln* [75], *fraglich sein* [72].

Для позначення назв збройних сил застосовують синонімічні ряди: r*ussische Truppen [75; 59; 52; 72] – Russen [75; 59] – Angreifer [75; 55; 72] – Besatzer [75; 52] – die russischen Streitkräfte [55; 59], ukrainische Soldaten [75; 72] – Verteidiger [55; 72] – ukrainische Streitkräfte [55; 59; 52].*

Таким чином, можемо констатувати, що німецька військова лексика була сформована, в основному, під дією воєн, які були її супутниками протягом XX століття. В період воєн німцями було створено самостійно та запозичено багато лексем, які когнітивно та прагматично сформували основний апарат військової лексики.

Проводячи суцільну вибірку серед 50 тисяч слів *Німецько-українського словника,* виокремлено 222 лексеми позначення KRIEG. 17 % з них складають когнітивне ядро концепту, 67 % складають базові площини концепту, 14 % складають периферійні прагматичні компоненти концепту.

Російсько-українська війна 2014-2023 років ввела у військову лексику неологізми, які не можуть бути перекладені нарівні з іншими і увійти в словники. Одночасно, в наступному розділі на матеріалах німецької преси можемо побачити використання як усталених, так і нових форм концептосистеми KRIEG, які з’явилися і увійшли у вжиток нещодавно.

РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЛЕКСЕМ КОНЦЕПТОСИСТЕМИ KRIEG У НІМЕЦЬКІЙ ПРЕСІ

3.1. Методика дослідження семантики концепту в сучасному газетному дискурсі

Дослідження концепту KRIEG базується на застосуванні сучасних методів лінгвістичного аналізу текстів газетних видань. Враховуючи специфіку подання певних мовних одиниць, зворотів, семантичних структур, методи аналізу мають відповідати сфері дослідження та враховувати рівень видання за когнітивно-суспільним сприйняттям. Так газетні видання будуть подавати концепт KRIEG, здебільшого, в прямому значенні для чіткого введення читача в досліджувану тематику. Натомість, таблоїди використовують як прямі, так і когнітивно-дискурсивні парадигми концептів KRIEG для створення відчуття зацікавленості та підтримання інтересу.

Когнітивно-дискурсивна парадигма як одна з пріоритетних у сучасній лінгвістиці спрямована на визначення способів репрезентації ментального світу людини у мові, на «комунікативну компетенцію мовця й адресата, дискурсивні чинники вибору тієї чи іншої мовної форми маніфестації знань у тексті чи комунікативній ситуації» [28, с. 19]. У дослідницьке поле мовознавців потрапляє дискурс – особлива синергетична система, «інтегральний феномен, мисленнево-комунікативна діяльність, яка є сукупністю процесу й результату і включає як позалінгвальну, так і власне лінгвальний аспект» [35, с. 105–106].

Різноманітні тексти сучасної преси досліджуються в комунікативно-прагматичних аспектах, в поле зору дослідників потрапляють різноманітні мовні явища, що забезпечують вплив та маніпулювання читацькою свідомістю [33, с. 148]. Опис мови газетних текстів розглядаємо як опис одного з фрагментів мовної ситуації (комунікація, яка здійснюється газетними статтями, є складником комунікації, що реалізується на всій території країни і охоплює суспільство загалом, тобто належить до якісних характеристик мовної ситуації [24, с. 329]).

Прагматичний підхід піддається ґрунтовному лінгвістичному напрацюванню у теперішні часи, зокрема: прагматична здатність преси, використання ЗМІ для впливу на масову свідомість. Вивчення ЗМІ пов'язане з аналізом дискурсу на рівні прагматики. Адже у будь-якому висловлюванні присутній прагматичний компонент: адресант, виконуючи комунікативне завдання, добирає засоби мови, визначаючи ставлення до них, організовує їх у спосіб уможливлення адекватного декодування висловлювання.

Якщо семантика вивчає кореляцію знаків до об'єктів дійсності, синтактика – відношення знаків один до одного, то прагматика, як один з трьох вимірів мови, досліджує відношення знаків до людини, яка користується мовою. Мова втілюється рівномірно у цих трьох вимірах. Словом, прагматика – аспект дослідження мови, семіотична категорія тексту, яка визначається як настанова на читача, здатного сприймати повідомлення. Відтак прагматику розуміємо як зв'язки між адресантом і адресатом, що встановилися через особливий знак, тобто текст [41].

За одиницю аналізу в прагматиці беремо текст, адже не лише окреме речення, а й структура всієї послідовності речень зв'язного тексту виконує прагматичну функцію. Одне і те ж висловлювання може бути по-різному інтерпретоване не лише різними реципієнтами, але одним і тим же інтерпретатором, чи тлумачення висловлювання суттєво залежить від фактора адресата.

Мовленнєва поведінка адресата, зазвичай, розглядається в контексті конкретної ситуації. У спілкуванні кожне висловлювання сприймається не само собою, а як репліка, яка є вмонтованою у прагматичний комплекс. При цьому оцінка адресатом комунікативного смислу висловлювання, зазвичай, супроводжується оцінкою адекватності його прагматичної ситуації.

Відтак, текст є прагматично визначеним, адже його творець не лише організує матеріал мови для трансферу змісту, вкладає в нього синтаксичне та семантичне наповнення, але й експлікує ставлення до висловлюваного. Тобто, від цільового спрямування тексту, від наміру його творця залежать і модальність, і

вибір слів, і уживання синонімів, і поділ на надфразові єдності тощо. Через те при розгляді тексту немає сфери, яка б не розглядалася прагматично. Адже її (прагматику тексту) визначає ситуація спілкування, а отже, стилістичні, лексичні, граматичні, просодичні особливості. Прагматичні особливості простежуються при знанні ситуації спілкування. Без цього знання зрозумілими при сприйнятті тексту залишаються два його аспекти – синтактика і семантика. Зрештою, прагматичний аспект організації тексту так важливий, що без урахування його особливостей науковий опис тексту не може вважатися вичерпним.

Сучасний етап розвитку мовознавства характеризується антропоцентричним поглядом на мову, яка розкриває природу людського чинника у ситуаціях спілкування, центральною ланкою якої є текст. Визнання тексту одиницею комунікації уможливлює аналіз не лише його структури (семантики та синтактики), але й чинників, які впливають на створення конкретного тексту в умовах реальної комунікації.

Прагматична спрямованість газетного матеріалу виявляється у тому, що адресант вводить адресата у обговорення статті безпосередньо, контактує з ним. У публіцистичному матеріалі адресант не має прямого контакту з адресатом, через те він віднаходить такі мовні засоби, які максимально наближено відображають його інтенції. Велике значення має наративна стратегія викладу, яку розуміємо як процес творення висловлювання, об’єктивованого в тексті [5, с. 74].

Основуючись на результатах сучасних міждисциплінарних досліджень дискурсу, тексти повідомлень масової комунікації розглядають по-новому. Визначальною властивістю цієї нової орієнтації є її скерування на вивчення самої суті процесу комунікації, а саме – мовленнєвих повідомлень. Останні не аналізують у термінах, які піддають лише спостереженню й статистичному опрацюванню. Весь корпус текстів масової комунікації, тексти новин зокрема, вимагає їх вивчення як особливого типу мовного вживання і особливого типу текстів, які відносять до соціокультурної діяльності.

Це, свого роду, соціопрагматичний підхід, під яким розуміємо такий підхід до аналізу тексту, де останній інтерпретується як середовище функціонування

мовних знаків, що значною мірою зумовлені соціокультурною ситуацією, і який розглядається під кутом зору соціокультурних чинників. Це означає передусім, що тексти масової комунікації аналізуємо з погляду їх структурної організації, на різних рівнях опису серед яких соціокультурний рівень буде домінуючим. Такий структурний аналіз не обмежується лінгвістичним описом морфологічних, синтаксичних чи семантичних структур, словосполучень, речень, як це прийнято у структурній чи генеративній лінгвістиці. Тексти характеризуються властивостями, які належать до складнішого рівня: когезійними зв'язками між реченнями, загальною тематичною структурою, схематичною організацією, низкою стилістичних та риторичних параметрів [5, с. 74].

У цілому, з нашого аналізу очевидно, що термін дискурс використовується для визначення сутності мовної діяльності. Для аналізу перешкоди в газетному мовленні було б важливо визначити, які процеси регулюють перетворення системи мови в мовну подію. Функціонально-лінгвістичний аналіз дискурсу склався під впливом комунікативно-прагматичних моделей мови й ідей когнітивної науки. У цьому випадку звертається увага на динамічний характер дискурсу як процесу конструювання висловлення мовцем та процесів інтерпретації того, хто слухає або читає [31, с. 85].

Тут вважається необхідним врахування при аналізі прагматичних факторів і контексту дискурсу (референція, пресуппозиція, імплікатура, умови введення), контексту ситуації, ролі теми, інформаційної структури (старе – нове), когезії і когеренції, знання світу (фрейми, скрипти, сценарії, схеми, ментальні моделі).

Покеруємося дослідженям про методи лінгвістичного аналізу тексту, базуються на парадигмальному контексті, які були класифіковані і згруповані О. Селівановою [26]. Описані нею нові підходи до лінгвістичного аналізу тексту цілком імпонують нам при використанні їх при аналізі текстів якісних газет та таблоїдів, які нині використовують різні стилі подання інформації читачу.

О. Селіванова пропонує власний поділ методів лінгвістики на *парадигмальні*, що уособлюють настанови та принципи відповідної лінгвістичної наукової парадигми; *міжпарадигмальні*, що ґрунтуються на поєднанні методологічних

засад різних парадигмальних методів, однак виокремлюються за специфікою процедур чи за загальним підходом до аналізу мовних явищ; *маргінальні*, які залучають прийоми суміжних галузей знань, і *комбіновані,* що поєднують різноманітні прийоми й методи мовознавства [28, с. 10-15].

Лінгвістка вказує, що дослідження феномена тексту здійснюється за допомогою різних методів, серед яких найбільш поширеним у лінгвістиці тексту є контекстуально-інтерпретаційний, що є різновидом функціонального парадигмального методу. *Контекстуально-інтерпретаційний метод* являє собою сукупність процедур, спрямовану на встановлення статусу тексту відносно інших текстів, його значимості в соціокультурному контексті, а також на реконструкцію авторського (комунікативного) задуму, мотивів і цілей, загального змісту, рецептивної спрямованості тексту тощо. Деякі дослідники, на думку О. О. Селіванової, вважають цей метод різновидом загального описового методу, хоч останній застосовується, звичайно, щодо менш складних мовних одиниць. Контекстуально-інтерпретаційний метод передбачає два етапи: контекстуалізацію й інтерпретацію. Дослідниця наголошує, що перший спрямований на вияв жорсткої системи безперервного контексту, в межах якого здійснюється розвиток відповідної теми й розкриття концепту тексту. При цьому враховуються контексти породження (світогляд, індивідуальна свідомість, лексикон автора, їхнє занурення до універсуму культури й відповідного буттєвого часу і простору) і рецепції (світогляд, індивідуальна свідомість, лексикон читача, їхнє занурення до універсуму культури, відповідного світу дійсності), комунікативний контекст, макроконтекст цілого текстового масиву і мікроконтексти (операційні контексти) фрагментів тексту. Ще І. Р. Гальперін вказував, що на підставі контекстуалізації здійснюється інтерпретація інформації, закладеної в тексті, установлення авторської мети та стратегій впливу на читача і т. ін. Контекстуалізація за допомогою процедури герменевтичного кола зумовлює реконструкцію текстового змісту, що є цілісним відображенням описуваних у тексті подій у їхньому розгортанні, характеристиках і зв’язках.

Лінгвісти відмічають відсутність усталеної системи процедур лінгвістичного аналізу тексту, а також термінологічного апарату такого аналізу.

Дослідники пропонують три принципових орієнтири системного філологічного аналізу тексту − увагу до смислового, змістового боку тексту, представленого текстовими категоріями, до комунікативного занурення тексту й до естетичних якостей художніх текстів. Процедури філологічного аналізу тексту він обґрунтовує на підставі шести етапів інтерпретаційного аналізу художнього тексту: 1) визначення різновиду тексту за стилем, мовою, жанром, функціональним типом мовлення (оповідь, опис, міркування); 2) декодування тексту як повідомлення, розкриття загального змісту, його згортка до двох-трьох речень; 3) детальний аналіз значень слів і сполук, які вони отримують у мікро- й макроконтексті; 4) аналіз стилістичних прийомів порівняно з нейтральними засобами мовного вираження; 5) вияв призначення стилістично маркованих фрагментів висловлень, їхньої ролі у вираження суб’єктивно-оцінного відношення автора до описуваних ним подій у тексті; 6) узагальнення отриманих результатів.

На наш погляд, такий підхід до лінгвістичного аналізу тексту не виконує окреслених вище трьох завдань системного філологічного аналізу тексту, адже не враховує комунікативної сутності тексту, не відображає значимості тексту у світі породження й інтерпретації, у творчості окремого автора, у семіосфері текстів та семіотичному універсумі культури. Цей метод є текстоцентричним, статичним і не відтворює синергетичну природу тексту та універсума культури, однак це не заперечує його ваги на одному з етапів текстової інтерпретації.

У монографії «Основи лінгвістичної теорії тексту комунікації» [27] на підставі запропонованої діалогічної моделі текстової комунікації дослідницею О. О. Селівановою було розроблено ***методику діалогічної інтерпретації тексту***, що є сукупністю процедур аналізу тексту як знакового посередника дискурсу з урахуванням екстралінгвальних чинників текстової комунікації й інтегруючого принципу діалогічності. Цей принцип ґрунтується на концепції діалогічності гуманітарного пізнання семіотичної школи, психолінгвістичних

дослідженнях мовлення й тексту, теоріях сучасної лінгвопрагматики й дискурсології. Діалогічність у деяких аспектах постулювалася як принцип філософської герменевтики німецьким дослідником Ф. Шлейєрмахером й основоположником лінгвістичної герменевтики В. фон Гумбольдтом. Дослідники розглядали діалогічність як усеосяжну мережу взаємодії складників ситуації породження й розуміння тексту.

Першим етапом методу діалогічної інтерпретації є встановлення діалогічних відношень аналізованого тексту із системою інших текстів у текстовій синтагматиці й парадигматиці, що передбачає визначення мовленнєвого жанру, типу текстеми, їхніх стилістичних, структурних, змістовних, прагматичних і функціональних ознак.

Другий етап зумовлений діалогічністю тексту як знака з особистістю адресанта в соціокультурному контексті породження й передбачає вияв місця тексту у творчості автора, інтерпретацію авторського задуму й інтенцій, реконструкцію відображення в текстовій моделі уявної дійсності авторського світогляду, структури свідомості, зокрема, й ментального лексикону мовної особистості.

Третім етапом є вияв діалогічних відношень тексту з особистістю адресата, його свідомістю, установками, інтерпретантою; характеристика значимості тексту для епохи його рецепції, оцінка ефективності й функції тексту відносно інтерпретатора. Цей етап ґрунтується на реконструкції вбудованої в текст програми адресованості, закладеної автором орієнтовно на уявного ідеального читача, а також на встановленні комунікативного впливу на реального адресата та сприйняття ним програми адресованості як фігури адресата згідно з концепцією розщеплення комунікантів. Прийомами, що визначають розуміння й оцінку тексту реципієнтом є психолінгвістичні методики *шкалювання тексту* (Ю. Сорокін, Є. Тарасов, О. Шахнарович й ін.), *розрізання тексту* (А. Брудний, Л. Школьник), *суправербальний* метод М. Рубакіна, який ще у 20-ті р. р. здійснив спробу читацької проекції тексту шляхом моделювання смислових (ментальних) репрезентацій.

Четвертий етап являє собою опис діалогічних відношень тексту й комунікантів з шляхом вияву співвідношення можливого світу описаних у тексті подій із реальними подіями, фактами біографії адресанта, а також з урахуванням значимості тексту для епохи його породження й рецепції. На цьому етапі актуальними можуть бути *методика семантики можливих світів* (Я. Хінтікка, Л. Долежел, М. Райян, Т. Павел, А. Баранов й ін.), когнітивна процедура *моделювання ментальних просторів* (Ж. Фоконьє, М. Тернер й ін.), процедура *наративного аналізу* (приміром, Т. Оуклі застосовує цю процедуру з метою пояснення взаємодії ментального простору реального світу з ментальними просторами події й оповіді).

На п'ятому етапі здійснюється дослідження діалогічності тексту із семіотичним універсумом культури на підставі рекурсивно-прокурсивних зв'язків тексту з іншими текстами та продуктами культури етносу чи цивілізації, а також відстеження метаобразів тексту, що відображають архетипи як праформи свідомості [42, с. 18] і забезпечують єдність, цілісність і закономірності текстового сприйняття. З цією метою застосовується *архетипний аналіз*, що передбачає глибинну когнітивну обробку текстів, звірення концептуального простору із зафіксованими в науковій літературі списками архетипів, висування гіпотези архетипу і її доведення шляхом встановлення засобів експонування архетипів у текстах у вигляді тем, сюжетів, образів, символів, метафор тощо. Першим зразком архетипного аналізу можна вважати розробки представників Кембриджської школи Дж. Фрезера, який дослідив архетипи давніх християнських текстів й обрядів. Зразки архетипного аналізу подано в наукових працях Є. Мелетинського, М. Бодкіна, В. Топорова, Н. Фрая, В. Маслової, Л. Бєлєхової й ін.

Шостий етап потребує від дослідників звернення до діалогічності внутрішнього семіотичного простору тексту з огляду на реконструкцію текстового концепту, опис тематичних макроструктур, вияв значимості їхнього поєднання й чергування в тексті, характеристику концептуального простору тексту, мовних засобів концептуалізації, глибинних смислів, підтексту.

Допоміжними на цьому етапі є методики концептуального аналізу, когнітивного моделювання, когнітивного картування тощо.

Сьомий етап є обґрунтуванням головних текстових категорій і мовних засобів їхньої репрезентації. Аналіз певних образних засобів, стилістичних фігур, принципів висування здійснюється одночасно з характеристикою семіотичного простору тексту, описом діалогічності тексту з іншими складниками дискурсу.

Метод когнітивного картування має на меті моделювання інтерпретованого смислового плану тексту як складника дискурсу. В основі цього методу лежить гіпотетико-дедуктивний спосіб дослідження, тобто аналіз змісту тексту виходячи з гіпотез й емпіричних узагальнень імовірнісного типу, підтвердження, коригування та спростування яких потребує емпіричної перевірки й доведення шляхом аналізу мовного матеріалу, реконструкції імпліцитного плану смислу, особистісної свідомості й внутрішнього лексикона адресанта, його програми адресованості передбачуваному адресатові й інших складових дискурсу. Оскільки створення тексту, як і його розуміння та ідейно-змістова інтерпретація являє собою імовірнісну «багатоповерхову» рухливу програму, зреалізовану в умовах численних кодових переходів як у зовнішньому, так і внутрішньому мовленні», завданням дослідників тексту є відтворення цієї програми і шляхом предикції (розпізнавання й вибору оптимальної гіпотези) здійснення її когнітивного моделювання у вигляді спрощеної, схематизованої карти згідно із принципом А. Кожибського.

Жанрове моделювання здійснюється на підставі прототипного підходу й передбачає вияв прагматичного, тематичного типу тексту (текстеми), фіксацію інваріантних ознак структури, семантики, особливостей стилю, мовленнєвої й семіотичної сфери, рольових позицій комунікантів, а також можливих аномалій як відхилень від жанрового канону.

Інтерактивна модель взаємно детермінована жанровою й містить типи комунікативної взаємодії, стратегічні програми комунікантів, пов’язані із плануванням, проведенням і завершенням дискурсу, контролем над ним. Інтерактивна модель подібна до контекстуальної моделі Т. ван Дейка, яка

характеризує лише конкретну комунікативну ситуацію. У текстовій комунікації інтерактивна модель передбачає знання про автора тексту, його творчість, ідіостиль, соціокультурний контекст породження, програму адресованості передбачуваному читачеві тощо. У безпосередньому спілкуванні інтерактивна модель об'єднує типи інтеракції, стратегії, тактики комунікантів, баланс інтерактивності протягом спілкування тощо. Концептуальний простір тесту інтегрований із жанровою й інтерактивною моделлю і являє собою складну ієрархію концептів, вершиною якої є ключовий текстовий концепт. Дослідники називають його своєрідною «точкою вибуху», що служить, з одного боку, відправним моментом породження тексту, з іншого, метою при його сприйнятті. Ключовий концепт розглядається не лише як конденсована інформація про текст, а і як ключові поняття, які виражають ідейно-естетичну або прагматичну програму тексту. Текстовому концепту підпорядковані інші концептуальні сфери, репрезентовані в тексті (антропоконцепти, культурні, ідеологічні, тематичні концепти тощо), а також топіки тексту, пов'язані макроконекторами, що встановлюють логічні, смислові й тема-рематичні зв'язки між топіками й концептами. На нижньому рівні когнітивної карти топіки представлені фреймовими моделями пропозиційно-асоціативного типу та їхніми операторами з конекторною функцією. Когнітивно-дискурсивна парадигма сучасної лінгвістики сприяє залученню до інструментарію цієї галузі методів і прийомів дискурс-аналізу, прагматичного та конверсаційного аналізу, а прикладний аспект лінгвістичних досліджень тексту визначає застосування багатьох методик атрибуції із використанням статистичних методів.

3.2. Лексична об'єктивація концепту KRIEG в німецькому газетному дискурсі

Німецька преса має велику популярність у населення Німеччини. На одну родину припадає 1,6 примірника преси. Сучасне німецьке суспільство високо цінує всі засоби масової інформації, адже вони не тільки інформують громадян

про події світу, а й дають можливість розуміти й контролювати діяльність уряду, парламентів, і органів управління. Надрегіональні газети посідають важливе місце в системі ЗМІ Федеративної Республіки Німеччини, а також у світі. До цього типу видань традиційно належать: *Süddeutsche Zeitung (SZ), Frankfurter Allgemeine Zeitung (FAZ), Frankfurter Rundschau (FR), Die Welt й Tageszeitung (TAZ).* Відтак, цікаво прослідкувати, яким чином представлена концептосфера KRIEG в цій періодиці. Аналіз поведемо шляхом вибірки дискурсивних полотен періодики за класифікацією ЯК → БПК → ППК в *Süddeutsche Zeitung* (SZ), яке є найбільш впливовим на суспільну думку виданням з найбільшим тиражем в Німеччині.

Найбільше видання Німеччини *Süddeutsche Zeitung* (SZ) вивело спеціальну колонку *Україна.* З початком війни в Ізраїлі там з'явилась така ж колонка. Аналіз сторінки *Україна* свідчить, що усі 100% статей присвячені війні і військовій тематиці. Сторінка поділена додатково на блоги:

Зброя для України, Росія, Український щоденник

В рубриці *Зброя для України* знаходимо 50 статей від початку 2023 року, які присвячені російсько-українській війні і постачанню зброї в Україну з Німеччини, світу.

Аналіз статей про війну, які розміщені в газеті *Süddeutsche Zeitung (SZ)* протягом 2023 року дав зрозуміти, що ядровий концепт KRIEG, найперше використаний в назві рубрики, яка позначає війну в Україні. Під цією назвою читачі мають змогу відразу звернутися до тематики, яка їх цікавить.

Загальна кількість ядрових концептів KRIEG представлена в Додатку В. Загалом ядрових концептів ми знайшли 183 лексеми. Більшість з них мають спільний корінь KRIEG**.**

Концепт KRIEG використаний газетою *Süddeutsche Zeitung (SZ)* 63 рази. Це, переважно, заголовки рубрики від 02.02.2023 по 23.10.2023 рік (28 заголовків) та в текстах статей:

Und weiter: Kriegsverbrechen werden von beiden Seiten begangen, und wenn man sie beenden will, wenn man sie beenden will, dann muss man diesen ***Krieg*** *beenden* [77];

Der Sprecher des russischen Präsidenten, Dmitri Peskow, antwortete auf die Frage von Journalisten, ob der Sicherheitsrat den in Moskau weiter nur als militärische Spezialoperation bezeichneten ***Krieg*** *hochstufen werde: das weiß ich nicht, das kann ich noch nicht sagen* [78];

Seit Monaten wird um Bachmut gekämpft, wo vor dem ***Krieg*** *etwa 74.000 Einwohner lebten* [79];

Zuletzt mehrte sich Kritik, die Verantwortlichen in Moskau führten den ***Krieg*** *nur aus ihren Kabinetten und kümmerten sich nicht um die Sorgen der Soldaten und der örtlichen Bevölkerung, die Russland nach eigenem Verständnis befreit hatte* [79];

US-Geheimdienste gehen davon aus, dass Russlands Präsident Wladimir Putin im ***Krieg*** *gegen die Ukraine auf Zeit spielen dürfte* [81];

Der ukrainische Präsident Wolodymyr Selenskyj geht davon aus, dass Russland in seinem ***Krieg*** *gegen die Ukraine nicht mehr viel zuzusetzen hat* [82].

В множині ядровий концепт KRIEG згадується 10 разів з суфіксом *-s*, та з суфіксом *-es*:

Die beiden wichtigen Exporteure einigten sich unter Vermittlung der Vereinten Nationen und der Türkei darauf, trotz des ***Kriegs*** *eine kontrollierte Getreideausfuhr aus drei ukrainischen Schwarzmeerhäfen zu ermöglichen* [80];

Der militärische Zwischenfall verstärkte weltweit Sorgen um eine Eskalation des ***Kriegs*** *und ein Hineinziehen weiterer Staaten in den Konflikt* [82];

Bei seinem ersten Besuch in Moskau seit Beginn des ***Kriegs*** *sprach Syriens Machthaber Assad Putin Beistand aus* [82].

Dabei hatte Selenskyj betont, dass die Ukraine trotz des ***Krieges*** *eine Vielzahl an Aufgaben wie den Kampf gegen Korruption als Bedingung für den Start von Verhandlungen in Angriff genommen habe* [103].

Далі німецька преса уточнює війну в Україні та називає її загарбницькою, скориставшись префіксом *Angriffs-*, в цьому випадку додаючи суфікс *–s* та без додавання суфікса та з додаванням суфікса *–es*:

Auch US-Außenminister Antony Blinken wechselte erstmals seit dem Beginn des russischen ***Angriffskriegs*** *am 24. Februar 2022 kurz einige Worte mit Lawrow* [78];

Die Schäden des mehr als 14 Monate andauernden ***Angriffskriegs*** *sollen nun vom Europarat dokumentiert warden* [89].

Das Entwicklungsministerium hat damit nach eigenen Angaben seit Beginn des russischen ***Angriffskriegs*** *im Februar 2022 rund eine Milliarde Euro für die zivile Unterstützung zur Verfügung gestellt* [102].

Seit Beginn des russischen ***Angriffskrieges*** *gegen die Ukraine wirft Kiew immer wieder Moskau vor, ukrainische Kinder zu deportieren* [85];

Der Nationalrat lehnte es ab, Bewilligungen von Wiederausfuhren zu ermöglichen, wenn die UN-Vollversammlung - wie im Fall des russischen Überfalls auf die Ukraine - einen ***Angriffskrieg*** *verurteilt* [81];

Mit Blick auf die durch den russischen ***Angriffskrieg*** *verursachten Opfer und Zerstörungen hat der ukrainische Präsident Wolodymyr Selenskyj für sein Land nachdrücklich Gerechtigkeit gefordert* [84].

Den Angaben nach habe Russland in seinem ***Angriffskrieg*** *mehr als 200.000 Soldaten verloren* [89].

Das Entwicklungsministerium hat damit nach eigenen Angaben seit Beginn des russischen ***Angriffskriegs*** *im Februar 2022 rund eine Milliarde Euro für die zivile Unterstützung zur Verfügung gestellt* [103].

Німецька преса поєднує війну в Україні з військовими злочинами в 11 випадках:

Kriegsverbrechen *werden in Russland kultiviert, schrieb der Chef des Präsidentenbüros, Andrij Jermak, im Nachrichtenkanal Telegram* [79];

Für jedes dieser Kriegsverbrechen wird es eine Strafe geben [79];

Der ukrainische Präsident bezeichnete die Bombardierung des Theaters als eins von vielen ***Kriegsverbrechen*** *Russlands* [83];

Russische Truppen haben im Ukraine-Krieg nach Darstellung einer Untersuchungskommission des UN-Menschenrechtsrats zahlreiche ***Kriegsverbrechen*** *begangen* [83];

Drei Tage später sorgten veröffentlichte Bilder von gefesselten Leichen von Zivilisten international für Entsetzen. Butscha gilt weltweit als Symbol für russische ***Kriegsverbrechen*** [84].

Чітко визначаються Україна та Росія як ворогуючі сторони:

Für neuen emotionalen Zündstoff zwischen den ***Kriegsparteien*** *sorgt seit Wochenbeginn ein Video, das die mutmaßliche Erschießung eines Mannes in ukrainischer Uniform durch russisch sprechende Männer zeigt* [80].

В одному випадку використовується назва війни – інцидент і уточнюється, що він військовий:

Er reagierte damit auf die Frage, ob es sich bei dem Vorfall um einen ***kriegerischen*** *Akt handele* [82].

Unter Leitung Ramaphosas warben ein halbes Dutzend afrikanischer Staaten bei den beiden ***Kriegsparteien*** *für eine Friedenslösung* [91];

Die Angaben der ***Kriegsparteien*** *zum Kampfgeschehen sind kaum von unabhängiger Seite zu überprüfen* [91];

Informationen der ***Kriegsparteien*** *lassen sich nicht unabhängig überprüfen* [94].

Зона бойових дій *Kriegsgebiet* згадується протягом року в газеті *Süddeutsche Zeitung (SZ)* 6 разів:

In Deutschland forderte die Linken-Politikerin Sahra Wagenknecht erneut Friedensverhandlungen und sorgte zugleich für eine Kontroverse mit Äußerungen, die russische Vergewaltigungen im ***Kriegsgebiet*** *zu relativieren schien*en [77].

Im ***Kriegsgebiet*** *kämpfen die Ukraine und Russland nach wie vor erbittert um die ostukrainische Stadt Bachmut – und keine Seite will weichen* [80];

Die Einladung Lwowa-Belowas galt als Provokation, weil sie als eine Schlüsselfigur für die Zwangsdeportation ukrainischer Kinder aus dem ***Kriegsgebiet*** *nach Russland gilt* [85];

Die rund 19 Kilometer lange Kertsch-Brücke ist dabei die einzige Landverbindung, die nicht durch ein aktiv umkämpftes ***Kriegsgebiet*** *führt* [92];

Die Angaben aus dem ***Kriegsgebiet*** *ließen sich zunächst nicht unabhängig überprüfen* [105].

Лише в 5-ти випадках *Süddeutsche Zeitung (SZ)* називає цю війну українською:

Russische Truppen haben im ***Ukraine-Krieg*** *nach Darstellung einer Untersuchungskommission des UN-Menschenrechtsrats zahlreiche Kriegsverbrechen begangen* [83];

Putin hatte zuletzt vor dem Hintergrund starker Spannungen mit dem Westen infolge des ***Ukraine-Kriegs*** *angekündigt, taktische Atomwaffen in der benachbarten Ex-Sowjetrepublik Belarus zu stationieren* [84];

Kreml hält trotz ***Ukrainekrieg*** *an Plan zur Präsidentenwahl 2024 fest* [87];

Так як газета *Süddeutsche Zeitung* (SZ) є якісним зразком періодики, то вона звертається до військових досліджень (розвідок та інститутів різних країн, переважно США та Британії):

Die ukrainischen Kräfte könnten sich, angesichts der durch Bilder mit Geolocation bestätigten Zerstörung der Eisenbahnbrücke über den Fluss im Nordosten von Bachmut am 3. März, von ihren Positionen am Ostufer des Bachmutka-Flusses zurückziehen, schrieb das in den USA ansässige Institut für ***Kriegsstudien*** *(ISW)* [79];

Damit wolle Moskau einen ukrainischen Durchbruch verhindern, schrieb das Institut für ***Kriegsstudien*** *(ISW) mit Sitz in Washington* [89];

Die Söldner seien kaum noch zu neuen Angriffen außerhalb der Stadt in der Lage, schrieb das US-Institut für ***Kriegsstudien*** *(ISW) in Washington* [90].

Цілі війни описуються в газеті чітко і ясно, що дозволяє німцям розуміти реальні події в Україні. Про цілі війни описано 4 рази в пропонованому пошуковому полі:

Der russische Präsidentensprecher Dmitri Peskow stellte klar, das Erreichen der ***Kriegsziele*** *in der Ukraine habe Vorrang vor möglichen Friedensverhandlungen* [77];

Als ***Kriegsziele*** *gab er damals unter anderem den Schutz der russischsprachigen Bevölkerung in der Ukraine und die Entmilitarisierung des Nachbarlandes an. Außerdem müsse Russland zur eigenen Sicherheit den Nato-Beitritt der Ukraine verhindern, so Putin* [92].

Про початок війни найпопулярніша німецька газета згадує 4 рази:

Bundeskanzler Olaf Scholz sagte, Deutschland sei es nach ***Kriegsbeginn*** *gelungen, sich unabhängig von fossilen Energien aus Russland zu machen* [80];

Erster offizieller Besuch in Polen seit ***Kriegsbeginn*** [85];

Seit ***Kriegsbeginn h****aben die Vereinigten Staaten der Ukraine nach Angaben des US-Verteidigungsministeriums militärische Ausrüstung im Umfang von rund 44 Milliarden Dollar (41,6 Milliarden Euro) zur Verfügung gestellt* [101].

Одночасно вже в кінці 2023 року публіцистика говорить про кінець війни (у 3 випадках):

Präsident über mögliches ***Kriegsende*** [84];

Im Westen zweifeln viele Experten, dass Moskau tatsächlich an einem ***Kriegsende*** *interessiert ist. Das US-Institut für Kriegsstudien (ISW) in Washington beispielsweise sieht kein echtes Interesse* [91];

Ukraine nach Kriegsende ist Nato-Mitglied [94].

Та про замороження війни у 2 випадках:

Die Staats- und Regierungschefs der EU-Länder haben der Ukraine vor dem zweiten Kriegswinter anhaltende Waffen- und Munitionslieferungen zugesichert [104];

Die Staats- und Regierungschefs der EU-Länder sicherten der Ukraine vor dem zweiten ***Kriegswinter*** *anhaltende Waffen- und Munitionslieferungen zu* [105].

Газета доводить до відома читачів стан справ з полоненими з обох сторін нечасто, використовуючи синонімічний ряд:

Mit Entsetzen hat die ukrainische Führung auf ein Video von einer mutmaßlichen Erschießung eines ***Kriegsgefangenen*** *durch russische Soldaten reagiert* [79];

Auch die Bundesregierung bezeichnete die mutmaßliche Erschießung eines ukrainischen ***Kriegsgefangenen*** *als schockierend* [80].

Проблеми військовополонених, переважно українських, згадуються один раз за цей рік:

Die Leichname von 50 Ukrainern wurden von der russischen Seite an Kiew übergeben, wie der Koordinationstab für ***Kriegsgefangenenbelange*** *m*itteilte [104].

З відкриттям певних міжнародних справ про військові злочини і щодо очільника Росії використовується в другій половині 2023 року військовий трибунал:

Am Jahrestag der Bombardierung des Theaters von Mariupol hat der ukrainische Präsident Wolodymyr Selenskyj die Rückeroberung der Stadt und ein ***Kriegsverbrechertribunal*** *gegen Russen angekündigt* [83];

Коротко газета розповідає про хід війни:

Von unabhängiger Seite lassen sich die Angaben beider Seiten zum ***Kriegsverlauf*** *kaum überprüfen* [90].

Окремий день війни:

Samstag ist der 500. ***Kriegstag****, seit Russlands Armee am 24. Februar 2022 das Nachbarland überfallen hat* [93];

Am Donnerstag ist der 596 ***Kriegstag*** [99].

Про театр війни:

Die Präzisionswaffen wurden am Dienstag zum ersten Mal auf dem ***Kriegsschauplatz*** *in der Ukraine eingesetzt* [101].

Описується також потоплення Україною військових кораблів в Чорному морі:

Ein neuer Flottenverband aus acht ***Kriegsschiffen*** *werde sich wahrscheinlich auf logistische Aufgaben und Partisanenbekämpfung konzentrieren, teilte das Verteidigungsministerium in London mit* [93];

З початком війни Ізраїлю та Палестини в секторі Газа згадується і проводяться паралелі між українською війною:

Bundeskanzler Olaf Scholz zeigte sich überzeugt, dass daran auch der derzeitige Fokus auf den ***Gaza-Krieg*** *nichts ändern werde* [105].

Пошкодження від війни в Україні, зазвичай, обчислюються міліардами євро:

Zudem versprachen sie die Lieferung zusätzlicher Stromgeneratoren und werden Heizstationen sowie stärkere Anstrengungen zur Zwangsbeteiligung Russlands an der Beseitigung von ***Kriegsschäden*** [104].

Приходить розуміння, що ця війна йде на виснаження усіх сторін:

*Das ist zu einem **Abnutzungskrieg** geworden und damit ist es auch ein Kampf um Logistik* [80].

Газета намагається підшукати законодавчі норми ведення війни:

*Das **Kriegsmaterialgesetz** verbietet es Ländern, eingekaufte Ware an Länder weiterzuleiten, die an einem internationalen Konflikt beteiligt sind* [81].

І про хід війни використовують концепти, які є похідними від KRIEGS:

- воєнні дії:

*Von den ersten **Kriegstagen** an sind die Polen den Kriegsflüchtlingen mit beispielloser Hilfsbereitschaft begegnet* [85].

- воєнні події:

*Wie andere Angaben zum **Kriegsgeschehen** konnte auch diese zunächst nicht unabhängig überprüft warden* [88].

- військову економіку:

*Infolge eines erneuten Austauschs sind mehr als 200 Ukrainer und Russen aus der **Kriegsgefangenschaft** freigekommen* [80];

*Budanow zufolge wird derzeit an einem Gefangenenaustausch gearbeitet, bei dem alle in russischer **Kriegsgefangenschaft** befindlichen Ukrainer gegen alle von Kiew gefangen genommenen russischen Soldaten ausgelöst werden sollen* [87].

*Auch Russland hat seine **Kriegswirtschaft** massiv ausgeweitet – und setzt beim personellen Nachschub für die Kriegsfront vor allem auf Freiwillige* [95];

- про фронт:

*Auch Russland hat seine Kriegswirtschaft massiv ausgeweitet – und setzt beim personellen Nachschub für die **Kriegsfront** vor allem auf Freiwillige* [95].

- та воєнний стан:

*Wirtschaft und Bevölkerung haben sich dem Bericht zufolge inzwischen besser auf den **Kriegszustand** eingestellt* [104].

Отже, можемо відмітити, що тематика війни в Україні в німецькій пресі за ядровою системою концептів представлена широко. Періодика постійно конкретизує події в Україні, взаємини України та Росії, називаючи військових

Росії агресорами, завойовниками, окупантами. У пресі повідомляється про військові злочини Росії та розглядаються проблеми військовополонених. Також з'являються концепти, що відносяться до тематики дотримання воєнного законодавства та правил ведення війни і при порушеннях – військовий трибунал.

Широко застосовується синонімічний ряд: військові дії – військові події; хід війни – театр війни – день воєнний; військова економіка – витрати війни. Застосовуються антагонізми: воєнний – загарбницький. Слід відмітити, що ключовими словами для пошуку подій в Україні в електронному форматі німецька преса використовує також пошукову лексему «***конфлікт / Konflikt***». Отож, ядрова система концепту KRIEG в періодичній газеті *Süddeutsche Zeitung* зустрічається 183 рази за 2023 рік.

3.3. Засоби об'єктивації та профілізації концепту KRIEG у газетному дискурсі

Аналізуючи на практиці німецьку пресу, зокрема найпопулярнішу і найтиражованішу газету *Süddeutsche Zeitung*, слід зазначити, що рубрика *Україна. Щоденник України, Україна і Росія, Україна. Зброя для України* уже профілізують усі статті, що робить безмістовним виділення периферійних складових концепту KRIEG, так як тематика присвячена війні. З іншого боку, вона стосується і політичних фігур, і міжнародних відносин, і економічних та статистични даних, і логістичних питань, і суспільного резонансу. Тому формувати в цьому випадку периферійну складову важко і беззмістовно. І тим більше, німецька преса міжнародного тиражування не буде виділяти окремо питання елементів спорядження та екіпіровки військових, їх будні.

Враховуючи вище зазначене, доцільно виділити базові складові концепту KRIEG, тобто назву російських військ, види зброї, які згадуються в статтях.

Базовим є те, що війна в Україні в зарубіжній пресі широко висвітлюється як ***Конфлікт:***

Streit zwischen Wagner-Truppe und russischem Militär hält an Unterdessen schwelt der ***Konflikt*** *zwischen der Söldnertruppe und dem russischen Verteidigungsministerium weiter* [79].

Sie soll auf dem Höhepunkt des ***Konflikts*** *vor ein paar Wochen gefallen sein, als sich die Söldner über unzureichende Munitionsversorgung durch das Ministerium beschwerten* [79].

Der militärische Zwischenfall verstärkte weltweit Sorgen um eine Eskalation des Kriegs und ein Hineinziehen weiterer Staaten in den ***Konflikt*** [82].

In dem ***Konflikt*** *gibt China Russlands Präsidenten Wladimir Putin Rückendeckung* [83].

Dabei sollen der ***Ukraine-Konflikt*** *und die Wirtschaftsbeziehungen im Fokus stehen* [85].

In Moskau sieht man einmal mehr die angebliche Rolle Washingtons in dem ***Konflikt*** *bestätigt* [86].

Базовими елементами концепту з використанням профілізації ми вважаємо в досліджуваних статтях лексеми:

- *Soldaten* з профілізацією «український – російський»:

Mit Entsetzen hat die ukrainische Führung auf ein Video von einer mutmaßlichen Erschießung eines Kriegsgefangenen durch ***russische Soldaten*** *reagiert* [79].

Zuletzt mehrte sich Kritik, die Verantwortlichen in Moskau führten den Krieg nur aus ihren Kabinetten und kümmerten sich nicht um die Sorgen der Soldaten und der örtlichen Bevölkerung, die Russland nach eigenem Verständnis befreit hatte [79];

In der Vergangenheit waren Videos aufgetaucht, bei denen ***ukrainische Soldaten*** *russische Gefangene erschießen* [80].

Er sprach von 11.000 getöteten oder verletzten ***ukrainischen Soldaten*** *im Februar* [80];

- Aggressor:

Russisch *sei die Sprache des «****Aggressorstaates»*** *und habe in Kiew nichts zu suchen, hieß es von Wassyltschuk* [94].

Und wenn wir es zulassen, dass ***Putin*** *die Unabhängigkeit der Ukraine auslöscht, werden* ***Aggressoren*** *in der ganzen Welt ermutigt, dasselbe zu versuchen* [101];

Der Westen werde als ***Aggressor*** *bezeichnet, während* ***Russland*** *es so darstelle, als müsse es das Land schützen* [102];

Die Ukraine hat von Deutschland ein drittes Flugabwehrsystem vom Typ Iris-T für ihren Abwehrkampf gegen den ***Aggressor Russland*** *erhalten* [105].

Профілізації також підлягають політичні фігури та міста, які є ключовими у війні:

- Президенти країн, а саме на початку повномасштабного вторгненя Путіна відмічали як президента Росії, то в нинішній час його оголошують в пресі як «господар кремля»:

Die Lage dort werde immer schwieriger, erklärten der ukrainische Präsident ***Wolodymyr Selenskyj*** *und Vize-Verteidigungsministerin Hanna Maljar in der Nacht* [77];

Der ukrainische ***Präsident Selenskyj*** *hat als Bedingung für Friedensgespräche gesetzt, dass Russland seine Truppen komplett aus der Ukraine abzieht* [77];

Das teilte die ukrainische Regierung nach einer Lagebesprechung zwischen ***Präsident Wolodymyr Selenskyj****, Oberbefehlshaber Walerij Saluschnyj und dem Chef der Landstreitkräfte Olexander Syrskyj mit* [79];

Die Mitteilung könnte Beobachtern zufolge eine Reaktion sein auf unter anderem von der «Bild»-Zeitung veröffentlichte Gerüchte über ein Zerwürfnis zwischen ***Selenskyj*** *und Saluschnyj über das Vorgehen in Bachmut* [79].

Am Mittwoch trifft Guterres dafür den ukrainischen ***Präsidenten Wolodymyr Selenskyj****, elf Tage vor Ende der Vereinbarung* [80].

Präsident ***Wladimir Putin*** *wies den Geheimdienst FSB an, stärker gegen westliche Spionage und mögliche Sabotage vorzugehen* [77];

Putin hatte vor etwas über einem Jahr den Angriff auf das Nachbarland befohlen [77];

Vergangene Woche hatte Putin angekündigt, den letzten großen atomaren Abrüstungsvertrag mit Washington, den "New Start"-Vertrag, außer Kraft zu setzen [77];

*Kremlchef **Wladimir Putin** hat nach Berichten seines Geheimdienstes über Kämpfe mit ukrainischen Einheiten auf russischem Staatsgebiet eine Sondersitzung des Nationalen Sicherheitsrates einberufen* [78].

- Міста:

*Russland fordert nach Peskows Worten seinerseits von der Ukraine anzuerkennen, dass die vier Gebiete **Donezk, Luhansk, Saporischschja** und **Cherson** in der Verfassung als Teile Russlands verankerten seien* [77];

*Russlands Verteidigungsminister Schoigu besucht **Mariupol*** [79];

*In der Ostukraine versuchen ukrainische Truppen seit Monaten in einer verlustreichen Schlacht, die vorrückenden Russen bei der strategisch wichtigen Stadt **Bachmut** abzuwehren* [77];

*In der Nacht hatten die Behörden bereits einen Drohnenangriff gegen die Hafenstadt **Sewastopol** auf der **Krim** gemeldet* [87];

*Bisher gebe es auch keine Signale aus **Kiew**, mit **Moskau** Gespräche aufzunehmen, sagte Peskow* [77];

*Die Ukraine hat einen brasilianischen Vorschlag zum Verzicht auf die Halbinsel **Krim** für einen Friedensschluss mit Russland zurückgewiesen* [86].

Концептосфера базового типу визначена загальним понятям *Waffe* простежується впродовж усього року:

*Seitdem herrscht auch Eiszeit mit der Nato und den USA, die die Ukraine mit **Waffen** und Milliardenhilfen stützen* [77];

*Scholz: Mit der **Waffe** an der Schläfe lässt sich nicht verhandeln»* [78];

*Es ist keine Partei in der Krise und hat keine **Waffen** an eine der beiden Seiten geliefert* [80];

*China hatte bereits in einem Positionspapier im Februar für einen **Waffenstillstand** und Friedensverhandlungen plädiert* [80];

Sie ist ein Finanzierungsinstrument, über das die EU bereits heute ***Waffen*** *und Ausrüstung liefert sowie die Ausbildung der ukrainischen Streitkräfte fördert* [81];

Die ***Waffenhilfe*** *aus dem Westen dafür geht unvermindert weiter - unter anderem mit Kampfflugzeugen aus Polen* [83];

Die beabsichtigte Stationierung taktischer ***Atomwaffen*** *Russlands in Belarus ist für Selenskyj ein Zeichen, dass das Treffen von Kremlchef Wladimir Putin und Chinas Staatschef Xi Jinping nicht von Erfolg gekrönt war* [84];

Putin hatte zuletzt vor dem Hintergrund starker Spannungen mit dem Westen infolge des Ukraine-Kriegs angekündigt, taktische ***Atomwaffen*** *in der benachbarten Ex-Sowjetrepublik Belarus zu stationieren* [84];

Selenskyj sagte in seiner allabendlichen Videoansprache, er habe am Sonntag mit dem französischen Präsidenten Emmanuel Macron über ein neues Paket mit ***Waffenhilfe*** *für die Ukraine gesprochen* [88].

Тематика зброї розширюється за її видами:

Ukraine meldet nächtliche Drohnen-und ***Raketenangriffe*** [79];

Demnach wurde die unter ukrainischer Kontrolle stehende Großstadt im Gebiet Donezk mit ***Raketen*** *beschossen* [79];

Die USA wollen der Ukraine nun umstrittene ***Streumunition*** *zur Verteidigung liefern* [93];

Er verteidigte den Beschluss: "Wir sind uns bewusst, dass ***Streumunition*** *das Risiko birgt, dass Zivilisten durch nicht explodierte* ***Munition*** *zu Schaden kommen* [93];

Als ***Streumunition*** *werden* ***Raketen*** *und* ***Bomben*** *bezeichnet, die in der Luft über dem Ziel bersten und viele kleine Sprengkörper - sogenannte* ***Submunition*** *- verstreuen oder freigeben* [93].

Профілізація розширюється також за видами військової техніки:

Polen will noch diese Woche der Ukraine weitere zehn ***Leopard-Panzer des Typs 2A4*** *übergeben, wie Verteidigungsminister Mariusz Blaszczak ankündigte* [80];

Die von Deutschland und Portugal versprochenen ***Kampfpanzer*** *für die Ukraine werden laut Verteidigungsminister Boris Pistorius bis Ende März geliefert* [81];

Polen ist nach Worten von Präsident Andrzej Duda bereit, der Ukraine im Rahmen einer internationalen Koalition seine Kampfjets vom sowjetischen ***Typ MiG-29*** *zu überlassen. «Wir sind bereit, diese* ***Flugzeuge*** *zu liefern, und ich bin sicher, dass die Ukraine bereit wäre, sie sofort einzusetzen», sagte Duda dem US-Sender CNN* [81];

Zuvor hatten die USA unter anderem Vorwürfe erhoben, dass russische Kampfflugzeuge Treibstoff auf die Drohne abgelassen hätten [82];

Bei Marjinka sei dabei ein russisches ***Erdkampfflugzeug des Typs Su-25*** *abgeschossen worden* [86];

Flugzeuge vom Typ F-16 *seien nicht im Bestand der britischen Streitkräfte* [89].

Отже, можемо відмітити, що військова тематика сучасної російсько-української війни дуже широко представлена в якісній німецькій пресі. Вона звертається як до основних ядрових концептів KRIEG, так і вживає замість війни лексему ***Konflikt***, так як в Україні не введений стан війни, а лише військовий стан, що має значення для міжнародного права та відносин.

Преса обговорює питання видів зброї з уточненнями її типів, учасників війни за містами, представниками воюючих країн, видів військової техніки. Ядрова концетосхема широко озвучує синонімічні ряди ходу війни, подій війни.

Сформуємо модель об'єктивації концепту KRIEG на основі рис. 1.3, враховуючи реальні приклади німецької преси (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Модель об'єктивації концепту KRIEG на основі німецької преси

Елементи об'єктивації	Мовні одиниці	
	Означення	Приклади
1	*2*	*3*
ключове слово	найточніше репрезентує концепт у мові	***Seit Monaten wird um Bachmut gekämpft, wo vor dem Krieg etwa 74.000 Einwohner lebten [79].***
похідні номінації концепту	переносні номінації	*Streit zwischen Wagner-Truppe und russischem Militär hält an Unterdessen schwelt der* ***Konflikt*** *zwischen der Söldnertruppe und dem russischen Verteidigungsministerium weiter* [79]. *Auch Russland hat seine Kriegswirtschaft massiv ausgeweitet – und setzt beim personellen Nachschub für die* ***Kriegsfront*** *vor allem auf Freiwillige* [95].

Продовження табл. 3.1

1	*2*	***3***
		Wie andere Angaben zum ***Kriegsgeschehen*** *konnte auch diese zunächst nicht unabhängig überprüft warden* [88]. *Bundeskanzler Olaf Scholz sagte, Deutschland sei es nach* ***Kriegsbeginn*** *gelungen, sich unabhängig von fossilen Energien aus Russland zu machen* [80]; *Präsident über mögliches* ***Kriegsende*** [84].
одиниці різних частин мови, пов'язані із основними лексичними засобами номінації концепту	відображають ознаки концепту	***Kriegsgefangenen, russische Soldaten, Kriegsverbrechen і т.д.*** ***Mit Entsetzen hat die ukrainische Führung auf ein Video von einer mutmaßlichen Erschießung eines Kriegsgefangenen durch russische Soldaten reagiert. Kriegsverbrechen werden in Russland kultiviert, schrieb der Chef des Präsidentenbüros, Andrij Jermak, im Nachrichtenkanal Telegram [79]***
стійкі словосполучення	включають у себе ключове слово-репрезентант концепту або його синонім	***Drohnen- und Raketenangriffe*** ***Ukraine meldet nächtliche Drohnen- und Raketenangriffe***
контекстуальні синоніми та оказіональні номінації; фразеологізми; метафоричні номінації	стійкі порівняння з ключовим словом	Відношення територій: «підконтрольна Україні територія – підконтрольна Росії територія»: ***Aus der ostukrainischen Stadt Kramatorsk wurden mehrere Einschläge gemeldet. Demnach wurde die unter ukrainischer Kontrolle stehende Großstadt im Gebiet Donezk mit Raketen beschossen [79].*** ***Russlands Verteidigungsminister Sergej Schoigu hat nach offiziellen Angaben die ukrainische Hafenstadt Mariupol besucht, die im Frühjahr 2022 bei der Eroberung durch Moskauer Truppen zerstört wurde.*** ***Die Ukraine hat nach offiziellen Angaben seit Beginn des russischen Angriffskriegs vor einem Jahr mehr als 300 Kinder aus russisch kontrollierten Gebieten zurückgeholt [79].***
паремії (прислів'я, приказки, афоризми)	відображають зміст, актуальний на досліджуваному історичному етапі	***Selenskyj ging in seiner Videoansprache auch auf die Entscheidungen ein, die gestern bei einer weiteren Sitzung des sogenannten Ramstein-Formats getroffen wurden. Über dieses Format - benannt nach dem US-Luftwaffenstützpunkt Ramstein in Rheinland-Pfalz als Ort mehrerer Ukraine-Treffen - werden Waffenlieferungen an Kiew koordiniert [82].***
асоціатори	отримуються в результаті асоціативного експерименту, і є реакцією на ключове слово-стимул	Танки, боєприпаси, ***Die von Deutschland und Portugal versprochenen Leopard-2-Panzer sollen bald in der Ukraine eintreffen.*** ***Die EU-Kommission und der EU-Außenbeauftragte Josep Borrell hatten vor dem Verteidigungsministertreffen vorgeschlagen, rund eine Milliarde Euro zusätzlich für Munitionslieferungen an die Ukraine bereitzustellen.*** ***Polen lieferte der Ukraine bereits im Februar die ersten vier Leopard-2-Kampfpanzer des Typs 2A4.*** Polens Präsident Duda: Können ***MiG-29*** abgeben [81].

Продовження табл. 3.1

1	*2*	***3***
словникові дефініції та енциклопедичні статті ключових слів-репрезентантів концепту; різні види текстів та дискурсів	розкривають зміст концепту	***Alle Vorfälle, die einen Zusammenstoß der zwei Supermächte, der zwei größten Atommächte provozieren, führen zu großen Risiken", kommentierte Russlands Außenminister Sergej Lawrow diese Befürchtungen im Staatsfernsehen.***

Складено автором

Отже, бачимо в побудованій моделі, як може розвиватися концептуальний ряд концепту від KRIEG в суспільно важливих ЗМІ Німеччини, щоб яскраво та правдиво висвітлювати ситуацію та події: ***Krieg → Kriegsfront, Kriegsbeginn, Kriegsende, Konflikt → Kriegsgefangenen, russische Soldaten, Kriegsverbrechen → Drohnen- und Raketenangriffe → ukrainischer Kontrolle, russischen Angriffskriegs vor einem → Ramstein-Formats → Leopard-2-Kampfpanzer des Typs 2A4, MiG-29 → die einen Zusammenstoß der zwei Supermächte, der zwei größten Atommächte provozieren.***

Отже, побудована концептуальна модель прямо показує усі сторони концепту РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА в німецькій пресі.

ВИСНОВКИ

На нашу думку, концепт – це культурно та ментально вербалізована одиниця, яка репрезентує в свідомості та розумінні мовців сталу і всім зрозумілу загальну ознаку описуваного об’єкта, явища, процесу з подальшими когнітивно-суб’єктивними вербальними та невербальними інтерпретаціями його втілення і подачі цими мовцями в дискурсі.

Дискурс займає досить суперечливе місце у мовознавчих працях: його ототожнюють з текстом, виводять за межі традиційної дихотомії «мова – мовлення» у сферу комунікації, розглядають як різновид мовленнєвої діяльності, текстової комунікації, соціолінгвальний феномен. Приміром, деякі автори, вважаючи синонімічними, взаємозамінними терміни *текст і дискурс* (відомо, спільними ознаками і тексту, і дискурсу виступають завершеність, цілісність, зв’язність, модальність, інтенційність, спосіб та сфера функціонування), все ж диференціюють їх за опозиційними параметрами: структурність – функціональність, продукт – процес, статичність – динамічність.

Семантичний аналіз вимагає вирішення таких завдань, як встановлення значення лексем на матеріалах словникових статей, аналіз фразеологічних та пареміологічних одиниць з поданою лексемою, аналіз семантичного розвитку лексеми-імені концепту; визначення інших мовних і немовних способів репрезентації концептуальної інформації (конотації, відтінки значення, експресивне вираження, метафоричні зв’язки тощо) в текстах, дискурсах, комунікативних ситуаціях.

Німецька військова лексика була сформована, в основному, під дією воєн, які були її супутниками протягом ХХ ст., в період ведення І та ІІ світових воєн німцями було створено самостійно і запозичено багато лексем, які когнітивно, прагматично сформували основний апарат військової лексики.

Проводячи суцільну вибірку серед 50 тисяч слів *Німецько-українського словника*, виокремлено 222 лексеми позначення KRIEG. 17 % з них складають

когнітивне ядро концепту, 67 % складають базові площини концепту, 14 % складають периферійні прагматичні компоненти концепту.

Російсько-українська війна 2014-2023 років ввела у військову лексику неологізми, які не можуть бути перекладені нарівні з іншими і увійти в словники. Одночасно, на матеріалах німецької преси можемо побачити використання як усталених, так і нових форм концептосистеми KRIEG, які пов'язують усі війни і показують їх відмінність.

Спираючись на результати сучасних міждисциплінарних досліджень дискурсу, тексти повідомлень масової комунікації розглядають по-новому. Визначальною властивістю цієї нової орієнтації є її скерування на вивчення самої суті процесу комунікації, а саме – мовленнєвих повідомлень. Весь корпус текстів масової комунікації, тексти новин зокрема, вимагає їх вивчення як особливого типу мовного вживання і особливого типу текстів, які відносять до соціокультурної діяльності.

Можемо відмітити, що тематика війни в Україні в німецькій пресі за ядровою системою концептів представлена широко. Періодика постійно конкретизує події в Україні, взаємини України та Росії, називаючи військових Росії агресорами, завойовниками, окупантами. У пресі повідомляється про військові злочини Росії та розглядаються проблеми військовополонених. Також зустрічається тематика щодо дотримання воєнного законодавства та правил ведення війни і при порушеннях – військовий трибунал.

Широко застосовується синонімічний ряд: військові дії – військові події; хід війни – театр війни – день воєнний; військова економіка – витрати війни. Застосовуються антагонізми: воєнний – загарбницький. Ядрова система концепту KRIEG в періодичній газеті *Süddeutsche Zeitung* зустрічається 183 рази за 2023 рік.

З'ясовано, що військова тематика сучасної російсько-української війни дуже широко представлена в якісній німецькій пресі. Вона звертається як до основних ядрових концептів KRIEG, так і вживає замість війни лексему ***Konflikt.*** Преса обговорює питання видів зброї з уточненнями її типів, учасників війни, інформація щодо міст воєнних дій, видів військової техніки.

Бачимо в побудованій моделі, як може розвиватися концептуальний ряд концепту KRIEG в суспільно важливих ЗМІ Німеччини, щоб яскраво та правдиво висвітлювати ситуацію та події: ***Krieg → Kriegsfront, Kriegsbeginn, Kriegsende, Konflikt → Kriegsgefangenen, russische Soldaten, Kriegsverbrechen → Drohnen- und Raketenangriffe → ukrainischer Kontrolle, russischen Angriffskriegs vor einem → Ramstein-Formats → Leopard-2-Kampfpanzer des Typs 2A4, MiG-29 → die einen Zusammenstoß der zwei Supermächte, der zwei größten Atommächte provozieren.***

Отже, побудована концептуальна модель прямо показує усі сторони російсько-української війни в німецькій пресі. У результаті нашого дослідження щодо об'єктивації та профілізації концепту KRIEG можна підсумувати, що у німецькому медійному дискурсі використовується широкий спектр лексичних одиниць, які характеризують воєнні дії в Україні. Велику частину лексичних засобів становлять слова і словосполучення, які відносяться до лексико-семантичного поля KRIEG, а також ідіоми, які є типовими для медіатекстів політичного змісту. Події війни перебувають у центрі уваги політиків, соціологів, політологів, відображаються у засобах масової інформації. У зв'язку з цим зростає інтерес лінгвістів до відображення війни в публіцистичному дискурсі. Концепт "KRIEG" є одним із ключових репрезентантів картини світу у свідомості носія німецької лінгвокультури. Отож, затребуваність концепту на сучасному етапі історичного розвитку пояснюється існуючими зовнішньополітичними реаліями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаєва Є. В., Малишева Д. С. Про функціонування дискурсивних слів в мові молоді. *Питання філології*. 2009. № 4. С. 211–212.
2. Байло Ю. Когнітивний напрям як новітній підхід до вивчення мови. *Вісник Чернівецького національного університету*. 2011. № 3. С. 5 – 8.
3. Бацевич Ф. С. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія]. Львів : ПАІС, 2010. 336 с.
4. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник]. К. : Академія, 2004. 344 с.
5. Бехта І. А. Прагматика оповідного дискурсу у газетно-публіцистичному стилі. *Нова філологія*. 2012. № 89. С. 74 – 75.
6. Болдирев Н. Н. Когнітивна семантика: курс лекцій з філології. Тернопіль, 2000. С. 5 – 6.
7. Букет Є. Неологізми війни: журналіст уклав «словник». Високий замок. 28.07.2022. URL: https://wz.lviv.ua/news/467478-armiiainform-v-efiri-natsionalnoho-telemarafonu-rozpovila-pro-neolohizmy-viiny
8. Варушкіна А. В., Переходченко К. С., Панкова Т. Н. Німецькомовні військові термінологічні запозичення в англійську мову в першій половині XX ст. (Період світових воєн). *Філологічні науки Питання теорії та практики*. 2021. Том 14. Випуск 1. С. 73-77.
9. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [монографія]. Заг. ред. І. С. Шевченко. Харків : Константа, 2005. С. 17.
10. Засєкін С. В. Дискурсивні маркери когерентності англомовного діалогічного тексту : когнітивний та прагматичний аспекти : автореферат дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філологічних наук : спеціальність 10.02.04 – германські мови. Київ, 2001. 23 с.

11. Ілик О. І. Дискурсивні слова: ознаки та критерії виділення. *Науковий блог Національного університету «Острозька академія»* - 15.10.2013. URL: http://naub.oa.edu.ua/2013/dyskursyvni-slova-oznaky-ta-kryteriji-vydilennya/
12. Керімов Р. Д. Політичний дискурс як особлива вербальна категорія (на прикладі німецької мови). *Філологічні науки. Питання теорії та практики*. 2014. 2014. № 11 (41). Ч. І. С. 100-103.
13. Ковбасюк Л. А. Новітні студії концепту ВІЙНА в сучасному мовознавстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація. 2023. Вип. 1. С. 16-21.
14. Костенко В. Соціолінгвістична маркованість сучасного іспанськомовного футбольного дискурсу. *Мова і суспільство*. 2013. Випуск 4. С. 213.
15. Лєбєдєва Т. Б. LOANING У НІМЕЦЬКОМУ ВІЙСЬКОВОМУ ВОКАБУЛЯРІ. *Вісник Військового інституту внутрішніх військ МВС України*. 2000. № 11. С. 1-4.
16. Лисецька Ю. В. Диференційні ознаки дискурсивних маркерів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Філологічні науки. Випуск 2 (84). С. 79 – 82.
17. Литвиненко Н. П. Український медичний дискурс : [монографія]. Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2009. 304 с.
18. Моделювання національної концептосфери: семантичний аналіз та когнітивна інтерпретація. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2013. Вип. 31. С. 198 – 206.
19. Німецько-український. Українсько-німецький словник на 50 тис. слів. Укл. О. В. Дмитрієва, Г. В. Степенко. Київ – Ірпінь: Перун, 2007. 720 с.
20. Німецько-український. Українсько-німецький словник» на 50 тис. слів укладачів за редакцією О. А. Аматуні. К.: Аконіт, 2008. 545 с.
21. Пасик Л. А. Об’єктивація та дискурсивна профілізація концепту PARTNERWAHL/ВИБІР ПАРТНЕРА (на матеріалі німецької мови): дис. … канд. філол. наук: 10.00.04. Запоріжжя, 2016. 240 с. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/02_2016/Pasyk_dis.pdf

22. Пасик Л. Концепт як об’єкт дослідження когнітивної лінгвістики. *Актуальні питання іноземної філології*. 2015. № 3. С. 134-138.
23. Полюжин М. Поняття, концепт та його структура. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2015.No 4. С. 214–224.
24. Радзієвська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – Соціум – Культура – Мовна особистість: [монографія]. К.: ДП «Інформативно-аналітичне агентство», 2010. 491 с.
25. Селіванова О. О. Основи лінгвістичної теорії тексту та комунікації: [монографічний навчальний посібник]. К., 2002. 336 с.
26. Селіванова О. Методи дослідження тексту в сучасній лінгвістиці. URL: http://selivanova.net/downloads/the%20main%20methods%20of%20modern%20linguistics%20of%20text.doc
27. Селіванова О. О. Основи лінгвістичної теорії тексту та комунікації: [монографічний навчальний посібник]. К., 2002. 336 с.
28. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. С. 10 – 15.
29. Синельникова Л. Н. Дискурсивна матриця гуманітарного простору нової ери. Соціолінгвістичні студії / заг. ред. Л. О. Ставицька. К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. С. 63.
30. Ситниченко Л. Першоджерела комунікативної філософії. К.: «Либідь», 1996. С. 7.
31. Тишакова Л. Т. Деякі аспекти аналізу газетного дискурсу. *Філологічні науки*. 2014. № 2. С. 85 – 87.
32. Фаріон І. Д. Дискурсивні слова у зіставному вивченні іноземних мов. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Львів, 2008. Випуск 3. С. 167 – 172.
33. Федорова О. В. Гендерний та когнітивний аспекти дослідження англомовного газетного дискурсів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 9. Сучасні тенденції розвитку мов. Вип. 2. С. 148.

34. Шабат-Савка С. Т. Дискурс як релевантний спосіб втілення комунікативних тенденцій. *Studia Linguistica*. 2011. Випуск 5. С. 453.

35. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен [під заг. ред. І.С. Шевченко]. Х.: Константа, 2005. С. 105–106.

36. Яблонська І. В. Розуміння художнього тексту в рамках лінгвостилістики. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*: Збірник праць та доповідей Всеукраїнської наукової конференції. 12 – 13 травня 2005 р. Хмельницький, ХНУ: 2005. С. 92 – 97.

37. Яременко О. А, Лазебна О. А. Тематична класифікація термінологічної лексики військово-політичниго дискурсу (на матеріалі сучасних німецькомовних часописів). *Науковий журнал «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського»*. Серія «Філологія. Журналістика». Том 32 (71) № 6. ТНУ імені В.І. Вернадського, 2021.

38. Яременко О. А. Номінації конфлікту у військово-політичному дискурсі сучасної німецької мови. Дисертація. *Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*. Факультет лінгвістики. Київ, 2021. 126 с.

39. Bauer-Ramazani Ch. English Discourse Markers. URL : academics.smcvt.edu/cbauerramazani/AEP/BU113/English/discmarkers.ht/

40. Benveniste E. General linguistics. P., 1975. 446 p.

41. Blake N. F. An Introduction to the language of literature. N. Y. : Palgrave, 1994. 152 p.

42. Campbell J. The Inner Reaches of Outer Space. Metaphor as Myth and as Religion. N. Y., Philadelphia et al.: Harper and Row Publishers, 1988. 236 p.

43. Chenki A. Semantics in cognitive linguistics. Fundamental directions of modern American linguistics. Ed. A. A. Kibrika, I. M. Kobozeva, I. A. Sekerina. K., 1997. S. 340.

44. Croft W., Cruse D. A. Cognitive Linguistics. NY : Cambridge University Press, 2004. 356 p.

45. Discursive words of the Russian language: experience of context-semantic description / ed. K. Kiseleva and D. Payar. M., 1998. C. 13.
46. Ducrot O. et al. Les mots du discours. Paris, Minuit, 1980. (Coll. Le sens commun). 240 p.
47. Dyck van T. A. Language. Cognition. Communication. K., 1989. 312 p.
48. Fairclough N. Discourse and Social Change. Cambridge : Polity Press, 1992. P. 28.
49. Fauconnier G. Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language. Cambridge : Cambridge University Press, 1994. 190 p.
50. Fernández Jaén J. Semántica cognitiva diacrónica de los verbos de percepción física del español. Tesis doctoral. Departamento de filología española, lingüística general y teoría de la literatura de la Facultad de filosofía y letras de la Universidad de Alicante. 2012. p. 38.
51. Fillmore Ch. J. Frame semantics. Linguistics in the Morning Calm. Seoul : Hanshin Publishing Co., 1982. P. 111-137.
52. Flückiger P. Die Luft im Süden wird dünner: Ukrainische Armee schneidet russischen Nachschub bei besetzter Stadt Cherson ab. *Tagblatt*. 28.07.2022. URL: https://www.tagblatt.ch/international/ukraine-krieg-die-luft-im-sueden--wird-duenner-die-ukrainische-armee-schneidet--den-russischen-nachschub-bei-der-besetzten--stadt-cherson-ab-ld.2322760
53. Fraser B. Pragmatic markers [Text]/ Pragmatics 6 (2). 1996. P. 386-387.
54. Fraser B. What are Discourse Markers? *Journal of Pragmatics*. 1999. Vol. 31. P. 932
55. Freund N. Festgefahren nach Plan. *Süddeutsche Zeitung*. 2.08.2022. URL: https://www.sueddeut-sche.de/politik/ukraine-russland-1.5632494
56. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Bundeszentrale für politische Bildung. Bundeszentrale für politische Bildung. Bonn, Berlin, 2003.
57. Grzmil-Tylutki H. Francuska lingwistyczna teoria dyskursu: historia, tendencje, perspektywy. Kraków : Universitas, 2010. S. 134.

58. Jackendoff R. Conceptual Semantics. Meaning and Mental Representations / eds. U. Eco, M. Santambrogio, PTVioli. Bloomington, 1988. P. 156.
59. Jessen J. Ukraine-Krieg: Die Front rückt näher – Warum viele bleiben. *Westdeutsche Allgemeine Zeitung*. 01.08.2022. URL: https://www.waz.de/politik/ukraine-krieg-front-einwohner-flucht-versorgun-g-id236045389.html
60. Johnson-Laird Ph. N. Mental models in cognitive science. *Cognitive science,* 1980. N. 4. P. 71-115.
61. Kubryakova E. S. On the term discourse and the structure of knowledge behind it. Language. Personality. Text. Languages of Slavic culture. 2005, p. 23.
62. Lakoff G. Women, Fire and Dangerous Things. Chicago : The University of Chicago Press, 1987. 614 p.
63. Langacker R. Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical prerequisites. V. 1. Redwood : Stanford University Press, 1987. 540 p.
64. Lenk U. Discourse Markers and Global Coherence in Conversation. *Journal of Pragmatics*. 1998. № 30. P. 245 – 257.
65. Merriam-Webster Dictionary. URL: http://www.merriamwebster.com (дата звернення 02.09.2023).
66. Michaels J. The Discourse Trap and the US Military. New York: PALGRAVE MACMILLAN, 2013, 267 p.
67. Online Etymology Dictionary. URL: http://etymonline.com (дата звернення 13.08.2023).
68. Paterson A. New Words, New World Order: The Vocabulary of a Modern Warfare. Procedia. *Social and Behavioral Sciences*. 2014. № 154. P. 144-147.
69. Pulford A. Release notes: The language of World War I. Oxford English Dictionary. URL: https://public.oed.com/blog/june-2014-update-release-notes-the-language-of-world-war-i/
70. Schank R. C. Scripts, Plans, Goals and Understanding: An inquiry into human knowledge structures / Roger C. Schank, Robert P. Abelson. Hillsdale : N.J., 1977. 248 p.

71. Schiffrin D. Discourse Markers. Cambridge University Press, 1987. P. 88.
72. Stritzel B., Zahrebelny D., Berg L. Schlachtum Bachmut. *Bild*. 03.08.2022. URL: https://www.bild.de/politik/ausland/politik-aus-land/schlacht-um-bakhmut-panzerhaubitze--2000-im-einsatz-80889460.bild.html
73. Talmy L. Toward a Cognitive Semantics / Leonard Talmy. – Cambridge : A Bradford Book, *The MIT Press*, 2000. Vol. 1: Concept Structuring Systems. 565 p.
74. Van Dijk T. A. Discourse as structure and process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. *London : Sage publications*, 1997. Vol. 1. P. 30.
75. Veser R. Wurden die ukrainischen Soldaten in Cherson verraten? *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 02.08.2022. URL: https://www.faz.net/aktuell/politik/ausland/cherson-wurden-ukraini-sche-soldaten-an-russland-verraten-18208234.html#?cleverPushBounceUrl=https%3A%2F%
76. Weißbuch 2006 zur Sicherheitspolitik Deutschlands und zur Zukunft der Bundeswehr. URL: http://archives.livreblancdefenseetsecurite.gouv.fr/2008/IMG/pdf/weissbuch_2006.pdf

Ілюстративний матеріал

77. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung*. 28.02.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230228-99-765877
78. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 02.03.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230302-99-795042
79. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 06.03.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230306-99-843999

80. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 07.03.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/krieg-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230307-99-855858
81. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 08.03.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/krieg-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230308-99-869022
82. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 16.03.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230316-99-971527
83. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 17.03.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230317-99-986692
84. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 01.04.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230331-99-155557
85. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 06.04.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230406-99-228098
86. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 07.04.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230407-99-240443
87. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 24.04.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230424-99-424423
88. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 01.05.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230501-99-513458
89. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 17.05.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230517-99-718937

90. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 22.05.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/gipfel-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230522-99-777634

91. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 18.06.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/krieg-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230618-99-95564

92. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 04.06.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/krieg-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230704-99-275640

93. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 07.06.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/krieg-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230707-99-313789

94. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 13.07.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/nato-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230713-99-384636

95. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 29.08.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230829-99-995252

96. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 30.08.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230830-99-07505

97. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 01.09.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-230901-99-34362

98. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 11.10.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/krieg-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-231011-99-520639

99. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung.* 12.10.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-231012-99-533828

100. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung*. 14.10.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-231014-99-560859
101. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung*. 20.10.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-231020-99-631824
102. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung*. 21.10.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/krieg-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-231021-99-645563
103. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung*. 25.10.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/krieg-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-231025-99-691475
104. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung*. 27.10.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-231027-99-720560
105. Krieg gegen die Ukraine: So ist die Lage. *Süddeutsche Zeitung*. 28.10.2023. URL: https://www.sueddeutsche.de/politik/konflikte-krieg-gegen-die-ukraine-so-ist-die-lage-dpa.urn-newsml-dpa-com-20090101-231028-99-733957

Додаток А

Концептосистема KRIEG в німецькій мові (ЯК, БПК, ППК)

(«Німецько-український. Українсько-німецький словник» на 50 тис. слів укладачів О. В. Дмитрієва та Г. В. Степенка; «Німецько-український. Українсько-німецький словник» на 50 тис. слів укладачів за редакцією О. А. Аматуні**)**

№ з/п	Основне ядро концепту KRIEG	Значення	Рівень значення в концептосистемі
1	Antikrieg	Антивоєнний – проти військових дій	ЯК
2	Angriff der Truppen/ Truppenangriff	Атака військ	БПК
3	Arsenal (Waffen)	Арсенал (зброї)	ППК
4	Militärflugplatz	Військова авіабаза	ЯК
5	Fliegerbombe	Авіабомба	БПК
6	Artilleriefeuer	Артилерійський вогонь	БПК
7	Bataillon	Батальйон	БПК
8	Unbewaffnet	Беззбройний	ППК
9	Vermisste Person	Безвісти зниклий	ППК
10	erfolgreich gewinnen	Перемагати	ППК
11	Schießen	Стріляти	БПК
12	Flüchtling	Біженець	БПК
13	Blockade/ Sperrung	Блокада	БПК
14	Kampffähig	Боєздатний	БПК
15	Munition	Боєприпаси	БПК
16	Kämpfer	Боєць	ЯК
17	Bombe	Бомба	БПК
18	bombardieren	Бомбити	БПК
19	Bomber	Бомбардувальник	БПК
20	Lagerung, Unterschlupf	Сховище, укриття	БПК
21	Verteidigen	Оборонятися	БПК
22	Brigade	Бригада (військова)	БПК
23	Rüstung/ Schutzhülle/ Panzer	Броня	ППК
24	Bundestag	Бундестаг	ППК
25	Erbsenjacke	Бушлат	ППК
26	Blitzkrieg	Бліцкриг	ЯК
27	Wächter	Вартовий	БПК
28	Veteran	Ветеран	ППК
29	militärischer Konflikt	Військовий конфлікт	ЯК
30	Zug	Взвод	БПК
31	Explosion	Вибух	БПК
32	Explosiv	Вибухівка	БПК
33	Befreiung/	Визволення	БПК
34	Zurückschlagen	Відбивати удар	ППК
35	Abwehr des Luftalarms	Відбій повітряної тривоги	БПК
36	Mut	Відвага	ППК
37	Abfuhr	Відсіч/рішучий опір	БПК
38	Rückzug	Відступ	БПК

39	Krieg	Війна	ЯК
40	Truppen	Військо	ЯК
41	Militäreinheit	Військова одиниця	ЯК
42	Militärdienst	Військова служба	ЯК
43	Wehrpflicht	Військовий обов'язок	ЯК
44	Wehrpflichtig	Військовозобов'язаний	ЯК
45	Kriegsgefangener	Військовополонений	ЯК
46	Soldat/ Militärangehöriger	Військовослужбовець	ЯК
47	Eine intern vertriebene Person	Внутрішньо переміщена особа	БПК
48	Militär	Воєнний	ЯК
49	Krieger	Воїн	ЯК
50	Feind	Ворог	ЯК
51	Kämpfen	Воювати	ЯК
52	Einbruch	Вторгнення	БПК
53	Kanone	Гармата	БПК
54	Garnison	Гарнізон	БПК
55	Offensivgarde	Гвардія наступу/атакуючий захисник	БПК
56	General	Генерал	БПК
57	Held	Герой	БПК
58	Umkommen	Гинути	БПК
59	Granate	Граната	БПК
60	Zerschmettere den Feind	Громити ворога	ППК
61	Entmilitarisierung	Демілітаризація	БПК
62	Demobilisierung	Демобілізація	БПК
63	Landung	Десант	БПК
64	Subversive Gruppe	Диверсійна група	БПК
65	Freiwilliger/Ehrenamtlicher/Ehrenamtlicher	Волонтер	БПК
66	Verhör	Допит	ППК
67	Evakuierung	Евакуація	БПК
68	Ausrüstung	Екіпірування	БПК
69	Staffel	Ешелон	ППК
70	Unteroffizier	Єфрейтор	БПК
71	Eroberer	Завойовник	ЯК
72	Gewinnen	Завойовувати	ЯК
73	Erfassen	Захопити	БПК
74	Der Invasor	Загарбник	БПК
75	Stirb im Krieg	Загинути на війні	ЯК
76	Kader	Загін	БПК
77	Zum Reservieren freigeben	Звільнятись у запас	ППК
78	Streitkräfte	Збройні сили	БПК
79	Waffe	Зброя	БПК
80	Aufgeben	Здаватися у полон	БПК
81	Entschärfen Sie die Bombe/Granate	Знешкодити бомбу/гранату	ППК
82	Verräter	Зрадник	БПК
83	Kriegsungültig	Інвалід війни	ЯК
84	Kapitän/ Hauptmann	Капітан	БПК
85	Kapitulation	Капітуляція	БПК
86	Helm	Каска	БПК

87	Halfter	Кобура	БПК
88	Befehl	Наказ	БПК
89	Kommandant/ Feldherr/ Kommandeur	Командир	БПК
90	Kommandierend	Командування	БПК
91	Kikimora	Кікімора	БПК
92	Gegenangriff	Контратака	БПК
93	Spionageabwehr	Контррозвідка	БПК
94	Quetschung	Контузія	ППК
95	Passen Sie das Feuer an	Коригувати вогонь	ППК
96	Kreuzer	Крейсер	БПК
97	Blutiger Kampf	Кривавий бій	БПК
98	Blut	Кров	БПК
99	Maschinengewehr	Кулемет	БПК
100	Ball	Куля	БПК
101	Kadett	Курсант	БПК
102	Leutnant	Лейтенант	БПК
103	Kampfpilot/ Jagdflieger	Льотчик-винищувач	БПК
104	Major	Майор	БПК
105	Manöver	Маневр	ППК
106	Verkleidung	Маскування	БПК
107	Tarnung	Камуфляж	БПК
108	Matrose	Матрос	БПК
109	Militärmediziner/ Militärarzt	Військовий медик	БПК
110	Frieden	Мир	ППК
111	Meins	Міна	БПК
112	Mobilisierung	Мобілізація	БПК
113	Granatwerf	Міномет	БПК
114	Militäruniform	Мундир	БПК
115	Rekrutierung	Вербування	БПК
116	Spotter	Навідник	БПК
117	Söldner	Найманець	БПК
118	Überfall	Наліт повітряний	БПК
119	Angreifen	Наступ	БПК
120	Unbewaffnet	Неозброєний	БПК
121	Anfänger	Новобранець	БПК
122	Entschärfen	Обеззброювати	БПК
123	Belagerung	Облога	БПК
124	Verteidigung	Оборона	БПК
125	Beschuss	Обстріл	БПК
126	Rüstung	Озброєння	БПК
127	Die Besatzungsmacht	Окупаційна влада	ППК
128	Militäreinsatz	Військова операція	ЯК
129	Орден	Орден	ППК
130	Patrone	Патрон	БПК
131	Patrouille	Патруль	БПК
132	Kennwort	Пароль	БПК
133	schießen	Підстрелювати	БПК
134	Schützengraben	Окоп	БПК
135	Die Nachkriegszeit	Післявоєнний період	ЯК
136	Infanterie	Піхота	БПК

137	Vorladung zum Wehrdienst	Повістка	БПК
138	Combat feat	Подвиг	ППК
139	Fortgeschrittene Position	Передова позиція	ППК
140	Truppenübungsplatz	Полігон	БПК
141	Regiment	Полк	БПК
142	Oberst	Полковник	БПК
143	Gefangenschaft	Полон	БПК
144	Verletzte	Поранений	БПК
145	Flagge	Прапор	БПК
146	Optisches Visier	Приціл	БПК
147	Besiegt sein	Зазнавати поразки	ППК
148	Zu besiegen	Перемагати	ППК
149	Schieße auf das Territorium	Прострілювати територію	БПК
150	Rakete	Ракета	БПК
151	Raketenkräfte	Ракетні війська	ЯК
152	Panzergraben	Протитанковий рів	БПК
153	Entladen	Розвантаження	БПК
154	Militärische Intelligenz	Розвідка	БПК
155	Pfadfinder	Розвідник	БПК
156	Abrüstung	Роззброєння	ППК
157	Maschinengewehrberechnung	Кулеметний розрахунок	БПК
158	Schießen	Розстріл	БПК
159	Rota	Рота	БПК
160	Rotation der Truppen	Ротація	БПК
161	Pionier	Сапер	БПК
162	Scharfschütze	Снайпер	БПК
163	Projektil	Снаряд	БПК
164	Hauptquartier	Штаб військ	ЯК
165	Gewehrlauf	Ствол зброї	БПК
166	Aufstellung von Truppen	Стрій	ППК
167	Armee	Сухопутні війська	ЯК
168	Militärlager	Військовий табір	ЯК
169	Konzentrationslager für Häftlinge	Концентраційний табір полонених	БПК
170	Filterlager für Gefangene	Фільтраційний табір полонених	БПК
171	Schutz	Укриття	БПК
172	Lager für Flüchtlinge	Табір для біженців	БПК
173	Kampftaktiken	Тактика бою	ЯК
174	Taktische Waffe	Тактична зброя	ЯК
175	Strategische Waffe	Стратегічна зброя	ЯК
176	Das Hauptquartier des Generalstabs	Ставка генерального штабу	БПК
177	General	Генерал	БПК
178	Admiral	Адмірал	БПК
179	Panzer	Танк	БПК
180	Torpedo	Торпеда	БПК
181	Drohne	Дрон	БПК
182	Kamikaze-Drohne	Дрон-камікадзе	БПК
183	Luftalarm	Повітряна тривога	БПК
184	Trophäe	Трофей	БПК

185	Militärische Befestigungsanlage	Військове укріплення	ЯК
186	Militärunterstand	Бліндаж	БПК
187	Ein Teilnehmer am Krieg	Учасник війни	ЯК
188	Militärische Marine	Військово-морський флот	БПК
189	Kriegsfront	Фронт	ЯК
190	Spezialeinheiten	Сили спеціальних операцій	БПК
191	Sturmtruppler	Штурмовик	БПК
192	Tarnuniform	Камуфляжна форма	БПК
193	Schauplatz militärischer Operationen	Театр військових дій	ЯК
194	Ansturm der Truppen	Наступ військ	ЯК
195	Rückzug der Truppen	Відступ військ	ЯК
196	Militärbasis	Військова частина	ЯК
197	Offiziersehre	Офіцерська честь	ППК
198	Ein Kriegsverbrechen	Військовий злочин	ЯК
199	Putzen	Зачистка	БПК
200	Mantel	Шинель	БПК
201	Spion	Шпигун	БПК
202	Hospital	Шпиталь	БПК
203	Oberbefehlshaber der Armee	Верховний головнокомандувач військ	БПК
204	Angriff	Штурм	БПК
205	Eine Armee von Drohnen	Армія дронів	БПК
206	Freiwilligensammlung	Волонтерський збір	БПК
207	Automat	Автомат – зброя	БПК
208	Aggression	Агресія – дія ворога	ППК
209	Arena International	Міжнародна арена – політична метафора	ППК
210	Arsenal (Waffen)	Арсенал (зброї)	БПК
211	Baumwolle	Бавовна	ППК
212	Bandage	Бандаж – пов’язка на пораненому	ППК
213	Batterie	Батарея – військове позначення частини баку	БПК
214	Verdrängen	Витісняти	ППК
215	Frei!	Вільно!	ППК
216	Treffen Sie ins Schwarze	Влучити	ППК
217	Einbrechen	Вриватися	ППК
218	Schieße das Flugzeug ab	Збити літак	БПК
219	Unter Tage	Підпілля	БПК
220	Subversion	Підривна діяльність	БПК
221	Beutel für Patronen	Сумка для патронів/підсумок	БПК
222	Blackout	Світломаскування	БПК

Додаток Б

Таблиця 1

Неологізми російсько-української війни 2014–2023 років

Неологізм	Його значення
1	*2*
Слова-неологізми	
Аналоговнєт	щось, вигадане в росії
Байрактарити, енлоїти, джавелінити, стінгерити, хаймарсити	нищити ворога, ходити на полювання, партизанити
Бандеромобіль	бойовий автомобіль ЗСУ
Дебахнуло (дебахнулько)	людина, яка через свій інтерес чи стурбованість може спричинити багато шкоди
Задвохсотити	знищити ворога
Закобзонити, на концерт до Кобзона	Утилізувати окупанта, ворога
Затридні	нереалістичні плани
Затрьохсотити	поранити, нейтралізувати ворога
Іхтамнєтити	знищувати ворогів, видаляти те, чого не повинно бути
Кадирити	видавати бажане за дійсне
Кіборги	воїни ЗСУ
Кімити	зберігати оптимізм
Мамкувати	не виконувати простих дій для збереження життя
Наволонтерити	знайти щось потрібне, навіть з-під землі
Рашизм	злочинна шовіністична ідеологія «русского міра»
Рашисти (русня, рюзкі, свинособаки, моні, ваньки)	російські військові, прихильники путіна
Термоточка	пожежа в росії
Українити	дати жорстку відповідь на невиправдані дії
Хлопок	вибух у росії, білорусі чи на території, яку тимчасово контролюють окупанти
Чорнобаїти	наступати на одні й ті ж самі граблі
Шойгувати	вдавати, що все добре, коли це не так
Словосполучення	
Дзеркальна тиша	бойові дії
Доброго ранку/вечора, ми з України	нагадування про себе та свою проукраїнську позицію
Завести трактор	застосувати найбільш неочікуваний аргумент, найнесподіваніший засіб для боротьби
За поребриком	у росії
Зневажлива граматика війни	власні назви та імена агресора пишемо з малої літери
Йти за російським кораблем	зазнати поразки
Негативне зростання, від'ємне виринання	падіння чи потоплення чого-небудь російського
Негативно народився	помер (про російського солдата)
Тракторні війська	неочікувана дієва допомога

Шо по русні?	запитання, на яке очікується знівельована відповідь
Слова, що отримали нові значення	
Бавовна	вибух у росії
Град	російська реактивна система залпового вогню
Дискотека	бойові дії
Мордор	росія
Орк	російські військові, нелюдська істота
Піксель	українська військова форма, забарвлення в стилі ЗСУ
Приліт	влучання ворожої ракети чи снаряда у що-небудь
Тривога	сигнал про необхідність прямувати до укриття
Чисте небо	відбій повітряної тривоги

*Складено за [7]

Додаток В

Ядро концепту *KRIEG* в німецькій пресі

Krieg 63
Kriegs 10
Krieges 3
Kriegsgefangenenbelange
der Kriegsziele 4
Kriegsgebiet 6
Kriegsverbrechen 11
Angriffskriegs 30
Angriffskrieges 2
Angriffskrieg 2
Kriegsstudien 5
Kriegsgefangenen 2
Kriegsparteien 4
Abnutzungskrieg
Kriegsgefangenschaft 2
Kriegsbeginn 4
Kriegsmaterialgesetz
Kriegsverbrechertribunal 2
Kriegsende 3
Kriegstagen
Ukrainekrieg 5
Kriegsgeschehen
Kriegsverlauf 2
Kriegsparteien 3
Kriegstag 2
Kriegsschiffen 2
Kriegswirtschaft

Kriegsfront

Kriegsschauplatz

Gaza-Krieg 2

Kriegswinter 2

Kriegsschäden 2

Kriegszustand

kriegerischen